

ANNA MARIA GRUENFELDER

SENJ I RAT PROTIV USKOKA

Anna Maria Gruenfelder
Austrijsko veleposlanstvo
HR 10000 Zagreb

UDK:949.75:945
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 1996-06-24

U članku je obrađen problem odnosa između uskoka i Austrije s jedne strane, a Venecije s druge, koji je autorica povezala sa zbivanjima oko tzv. Uskočkoga rata (1615.-1618.). Naglasak je stavljen na borbu tih dviju velikih sila za moć na Jadranu, ali ne smije se zanemariti ni nastojanje Austrije da proširi svoj utjecaj i na Italiju.

Autorica postavlja i razrađuje pitanje koju su ulogu imali uskoci u Uskočkom ratu, koji se odvijao na području Furlanije i vrlo je malo pogodio sam Senj.

Ističe se da je Senj bio objekt mletačkih spekulacija već i prije izbijanja rata, i to ne samo zbog uskoka i njihova gusarstva nego i stoga što je Venecija išla za tim da čitavu "habsburšku jadransku obalu" podvrgne pod svoju moć i bila je spremna za to platiti i odštetu. Glavno je njezino nastojanje bilo usmjereno na to da se uskoci rasele kako bi se lakše domogla mjestâ na obali.

Na kraju članka zaključuje se da su povjesničari u svojim istraživanjima završili povijest senjskih uskoka s godinom 1620., s preseljenjem uskoka u unutrašnjost, u uvjerenju kako će se uskoci smiješati s tamošnjim pučanstvom i zaboraviti na svoju gusarsku prošlost. Ali, ističe se, povijesna istraživanja moraju ići i dalje, iako bi rezultati Tridesetogodišnjeg rata koji je tada već bio u tijeku, mogli skrenuti pozornost sa glavnoga problema.

"Uskočki rat" (1615. - 1618.) između Republike Venecije i Habsburgovaca, ili "Gradiskanerkrieg"/"Gradiški rat",¹ u novijoj historiografiji do sada nije naišao na primjereno zanimanje. Catherine Wendy Bracewell u

¹ H. VALENTINITSCH, *Ferdinand II., die inneroesterreichischen Laender und der Gradiskanerkrieg 1615-1618*. In: Johannes KEPLER, 1571-1971. Gedenkschrift der Universitaet Graz, Graz, 1975, S. 497-353, ali i A. GNIRS, *Oesterreichs Kampf um sein Suedland am Isonzo*.

svom djelu *Senjski uskoci*² tom razdoblju posvećuje tek sporedno zanimanje, što je i razumljivo: njezina je povijest senjskih uskoka socijalna i gospodarska historiografija. Prema tome, ona se oslanja na već poznata djela i iskorištene izvore. Gligor Stanojević, kojega W. Bracewell citira, obradio je u svojem povijesnom djelu *Senjski uskoci* "Uskočki rat". On se nadovezuje na do sada jedino i najiscrpnije povijesno djelo o tim ratnim operacijama što ga je 1916. napisao Anton Gnirs. Taj je pisac imao pred sobom razvitak Prvoga svjetskog rata nakon otvaranja bojišnice u sjevernoj Italiji; Habsburgovci se bore za svoja talijanska područja, za svoju nazočnost na Jadranu i svoju "pomorsku silu", dok Italija ratuje za svoje iredentističke ciljeve. U tom svjetlu treba čitati Gnirsa - za njega je "Gradiški rat" epizoda u toj stoljetnoj borbi Austrije protiv "nasljednog neprijatelja, Italije, koja je od Venecije naslijedila povijesni zadatak oslobađanja Julijske Venecije od austrijskog jarma".

I Gligor Stanojević opterećen je ideologijom "osloboditeljske borbe", u tom slučaju borbe slavenskih naroda protiv tuđinskog tlačenja. Prema tome, on je najviše prostora unutar vojne povijesti posvetio uskočkim napadajima: povijesno djelo koje će se ubuduće usredotočiti na vojne aspekte toga razdoblja, morat će odvagati svaki slučaj uskočkih napadaja i ustanoviti koliko su oni bili uklopljeni u vojnu strategiju.

U standardnom djelu o austrijskoj povijesti, u najnovijem izdanju Ericha Zoellnera, *Geschichte Oesterreichs*, prevedenom i izdanom u Zagrebu godine 1997., *Povijest Austrije*, poglavlje o "Uskočkom ratu" uopće nedostaje. Napomena o tom ratu nalazi se pak u *Povijesti Italije* Giovannija Profaccija, u djelu koje je izašlo u istoj nakladi kao Zoellnerova *Povijest Austrije* u Zagrebu, 1997., a u prijevodu Damira Grubišića. Autor spominje taj rat u poglavlju o međunarodnim odnosima koji su europske sile uvukli u Tridesetogodišnji rat. U tom kontekstu "Uskočki rat" dobiva svoju pravu dimenziju i odgovarajući položaj. Zato preostaje obrada "Uskočkog rata" kao "europskog rata" i prevrednovanje dimenzija "uskočkog pitanja" u tom kontekstu.

Jedan su aspekt tog pitanja planovi koje Venecija slijedi glede Senja i ostalih habsburških gradova u Primorju - i ne samo Venecija, nego i niz drugih europskih sila. Tijekom razvitka austrijsko-mletačkog sukoba zbog uskoka, tj. od 1590., Senj je bio metom osvajačkih planova, ali i predmetom zamišljenih trgovina i kombinacija. Na taj sam se aspekt usredotočila u ovoj radnji. Zato se

² Engleski izvornik, *The Uskoks of Senj. Piracy, Banditry, and Holy War in the Sixteenth - century Adriatic*, prijevod izdan u Zagrebu, Barbat, 1997.

ovaj napis treba shvatiti kao prolegomenona, kao uvod u kritičku obradu rata u svjetlu raspoloživih izvora.

1. Odnosi između Habsburgovaca i Venecije u drugoj polovici 16. st.

Od cara Maksimilijana I. postoji sukob između Habsburgovaca i Republike Venecije, koja se proširila na istočni dio Gornje Italije, na - kako se navodi u mletačkim izvorima - "mletačku Terrafermu". Sporni vlasnički odnosi između Republike Venecije i Habsburgovaca oko jurisdikcije Akvilejskog patrijarha i oko nasljedstva grofova Goričkih, samo su površina: bit je toga sukoba borba oko prevlasti, utrka Habsburgovaca, careva Njemačkog Carstva, zbog slabljenja utjecaja Carstva u Italiji, zbog uspona nove sile i konkurencije na srednjoeuropskom tlu.³ Venecija se ispriječila toj habsburško-carskoj "talijanskoj politici". Mletački cilj prodora na Terrafermu može se formulirati ovako: što više istočnojadranskih luka dovesti pod mletačku vlast i kontrolu, zaokruživati "dominio del mare" kontrolom svih pristupa Jadranu. U državnoj doktrini Venecije "dominio del mare" bilo je prioritetno načelo, toliko zanimljivo da je čak engleski veleposlanik u Republici Mletačkoj Sir Henry Watton državnopravne rasprave o tome kanio prevesti na engleski jezik za upotrebu u engleskom pravnom sustavu.⁴

Upravo to je Venecija imala u planu u ratu protiv Maksimilijana kad je 1508. osvojila osim Pordenonea i Gorice, Trst i Rijeku.⁵ Mogućnost stjecanja vlasništva nad Senjom Venecija je razmatrala već od pregovora u Udinama i Commonsu oko slobodne plovidbe za austrijske podanike (1563.).

Zbog "dominio del mare", zato što je Mletačka Republika polagala pravo na vlast nad cjelokupnim Mletačkim zaljevom i njegovim lučkim gradovima, došlo je do pregovora u Udinama i Commonsu godine 1555. jer je i habsburški car Maksimilijan II. spoznao važnost austrijske nazočnosti na Jadranu. On je u podjeli nasljednih zemalja između sebe i braće Ferdinanda zadržao za sebe lučke gradove Rijeku i Trst.⁶ Car Maksimilijan II. bio je vrlo zainteresiran za izgradnju pomorske tradicije u svojim austrijskim zemljama. Venecija je još od

³ A. NIEDERSTAETTER, 372 i sljed.

⁴ Sir Watton bio se naime 1617. upoznao s napisima *Aggionta all'Historia degli Uscocci di Minucio Minucci* i *Supplimento dell'Historia degli Uscocci di Minucio Minucci*, dvjema anonimnim raspravama, bez imena izdavača i bez godine izlaska iz tiska. Roberto Cozzi pripisao ih je "državnom teologu Mletačke Republike", redovniku - servitu (Ordo Servorum Mariae OSM) Paolu Sarpiju.

⁵ A. NIEDERSTAETTER, 370.

⁶ H. VALENTINITSCH, 498.

Furlanijskog rata s carem Maksimilijanom I. težila pripojenju luka Marano, Lugnano, Buso, Sant'Andrea i Anfora.⁷ U Veneciji će želja za tim zaokruženjem svoje vlasti na kopnu tinjati i dalje. Uz to Veneciji nije pošlo za rukom da zaokruži svoj posjed na kopnu, svoju "terrafermu" u kojoj su se nalazile grofovije Goerz-Gradisća kao austrijske enklave. Venecija je u Furlaniji željela dobiti te i druge habsburške enklave rasute Furlanijom sve do neisprekidane linije duž Isonza (Soče).⁸

Za Senj su se, čim se probudio taj mletački interes, počele zanimati i druge europske sile. Taj aspekt "uskočkog pitanja" nije do sada naišao na izričito zanimanje ni hrvatskih povjesničara.

2. Uskočko pitanje u austrijsko-mletačkim odnosima u drugoj polovici 16. st.

2. 1. Začeci konfrontacije

"Uskočko pitanje" počinje opterećivati habsburško-austrijske odnose od kraja velikoga Mletačko-turskog rata, 1572. (velika pobjeda europskog saveza kod Lepanta 1573., mletačko-turski mirovni ugovor u Kandiji). Pred kraj 16. i tijekom prvog desetljeća 17. stoljeća "uskočki" je problem poprimao takve razmjere da su obje strane oružani obračun držale neizbježnim. Diplomatska korespondencija koju je objavio Karlo Horvat u *Monumenta historiam Usocchorum illustrantia*, potvrđuje da je napose Dvorsko ratno vijeće Unutarnje Austrije u Grazu ozbiljno računalo s ratom protiv Venecije kao s "načelnim i definitivnim rješenjem" odnosa s Venecijom. "Uskočko pitanje" samo je jedan element u cijelom snopu problema.

Intervencije Mletačke Republike na carskom dvoru zbog uskoka i upozoravanje na hitnost sprječavanja njihovih napadaja bilježe se od razdoblja vladavine cara Rudolfa (1576. - 1612.): dokumenti mletačkih poslanika iz Praga⁹ pokazuju kako je Mletačka Republika računala s Rudolfovom uviđavnošću i spremnošću udovoljiti mletačkim interesima.

Kako potvrđuju i izvješća mletačkog poslanika, car Rudolf opravdavao je svoj glas čudaka, samotnjaka začahurenog u alkemijske, astrološke i mističke

⁷ *Starine*, IX, Zagreb, 1877, 210; C. HORVAT, *Monum.* 32, br. 6. FRA II/26, (Wien 1830), str. 30. - P. SARPI, str. 68. - donose argumentacije za izdajničko, protupravno stjecanje te luke. V. i sekundarnu literaturu u prilogu.

⁸ Stražnja grofovija (Hintere Grafschaft Goerz und Gradisca) nakon nestanka posljednjeg potomka goričke obitelji, unatoč živjeloj diplomatskoj djelatnosti Venecije, pripala je 1500. Habsburgovcima, E. ZOELLNER, str. 112.

⁹ C. HORVAT, *Monum.* 32 i 34.

špekulacije. Njegovi nepredvidivi izljevi agresivnosti i patološko nepovjerenje u svoju okolinu pokazali su se kao predznaci duševne bolesti.¹⁰ Razdoblje kad je car stolovao u Pragu, nazvano je "zlatno doba" praškog i češkog kulturnog stvaralaštva. Ali istodobno se u "Reichu" i u krunovinama produbljavao protestantsko-katolički antagonizam, dok je na južne i istočne granice krunovina navaljivalo Otomansko Carstvo, zahvaljujući spregama s nezadovoljnim ugarskim i erdeljskim velikašima. U Austriji su se, pod pritiskom staleža, zbog nemira u Carstvu i zbog "proturječnih nazora glede turskog pitanja"¹¹ urotila Rudolfova braća i potajno izabrala Matiju za "glavu habsburške kuće". Godine 1607. Matijaš nakon vojnog upada u Češku prisiljava cara da mu preda vlast u Ugarskoj i Češkoj.

Upravo u odnosima s Mletačkom Republikom poslušnost je caru kriomice otkazivao i nadvojvoda Unutrašnje Austrije Ferdinand. To potkopavanje carske vlasti, od njegova brata, osramoćenje carskog dostojanstva time što je Ferdinand izložio ruglu carske upute glede senjskih uskoka, primjećivao je i mletački poslanik na Praškom dvoru Gessi.¹² On drži da je nadvojvoda Ferdinand taj koji sputava svako sporazumijevanje o "uskočkom pitanju". Gessi je očito podlegao zabludi da će se prikriveno neprijateljstvo između Rudolfa i Ferdinanda odraziti i na rješavanje uskočkog pitanja u tom smislu da će nadvojvoda Ferdinand biti taj koji će zbog nesklonosti prema svom bratu sve njegove odluke sabotirati. Pokazalo se, međutim, da je već Praško/bečko dvorsko vijeće izigravalo cara, napose u njegovim dogovorima s Venecijom glede uskoka, koji bi išli u prilog Mlečanima, i da su na toj liniji gradačko i praško/bečko dvorsko vijeće katkad složno surađivala,¹³ katkad pak radila jedno protiv ili mimo drugoga. Mletačka korespondencija iz razdoblja zaoštavanja mletačko-austrijskih odnosa, od 1614. nadalje, pripisuje Ferdinandu najveći dio odgovornosti za nesputavano djelovanje uskoka¹⁴ i vodi rat izrijeckom protiv nadvojvodinih zemalja.¹⁵

¹⁰ E. ZOELLNER - T. SCHUESSEL, *Povijest Austrije*, Zagreb, 1997.

¹¹ E. ZOELLNER - T. SCHUESSEL, str. 146.

¹² Napose *Monum.* 34, br. 228. Nuncij Gessi državnom tajniku Sv. Stolice Sciopeu Borgheseu 24. 11. 1612.

¹³ Msrg. Spinelli, papinski nuncij na carskom dvoru izvješćuje mletačkog nuncija msrg. Offreda da se carski ministri putem njega obraćaju papi da spriječi intervenciju Mlečana protiv uskoka. Prag, 25. 2. 1602, *Monum.* 34, br. 20 i v. zadržavanje biskupa de Dominisa u Pragu - *Senjski zbornik prema Monum.* 32, br. 561, 564, 566, 568, 569, 577. - Š. LJUBIĆ, *Starine*, III, str. 22f, 34, 43. - KRČELIĆ, str. 335.

¹⁴ U anonimnoj raspravi o nagodbi između Venecije i nadvojvode Ferdinanda, koju je predložio car Matthias. Bez datuma, br. 233 "Consideration sopra l'accomodamento proposto da Sua Maesta Cesarea alla serenissima repubblica di Venetia, tra ili serenissimo arciduca Ferdinando d'Austria et essa serenissima Repubblica, str. 115. Anonimna rasprava razlikuje točno: za

Je li nadvojvoda, barem u odnosu na uskoke, zaista bio toliko indolentan kako vjeruju u mletačkom kolegiju? U Unutarnjoj Austriji spor između vladara i staleža, između bogodane vlasti i začetaka svjetovno-građanskih sloboda utjelovljenih u staleškoj moći, poprima dramatične razmjere. Taj spor dodatno opterećuje vjerski jaz: habsburška vlast, strogo katolička, provodi protureformaciju. Staleži su pretežito protestantski. Oni se koriste svojom moći nad vladarom, svojom upravnom vlašću nad prihodima i svojim utjecajem na političke događaje poglavito da bi za svoje vjerske slobode izvukli najveće moguće vladareve ustupke. Govorimo o pravoj emancipaciji staleža od vladara, o dualizmu i začetcima "parlamentarizma", koji ograničava kneževu vlast. Svaki ustupak sa strane staleža, tj. svako odobravanje za potrebe graniče i njezine obrane, staleži naplaćuju kneževim ustupcima vjerskim slobodama protestanata.

Mora se primijetiti da su napadaji uskoka na brodove, bez obzira na to tko im je bio vlasnik i kojoj su zemlji pripadali, učestaliji otkad je nadvojvoda Ferdinand naslijedio svog oca Karla kao vladara Unutarnje Austrije. Nadvojvoda Ferdinand, pod utjecajem svoje majke Marije Bavarske, bio je poznat kao strogi katolik, rigidni provoditelj protureformacije. Izgleda da je Ferdinand pokazivao onu za Habsburgovce tipičnu pobožnost: bigotnost usredotočenu na rituale i vanjske manifestacije. Iz izvješća papinskog nuncija u Grazu Erasma Paravicina može se zaključiti da je nadvojvodina "nespremnost" za rješavanje uskočkog pitanja bio i odraz njegove osobne odbojnosti prema Veneciji, toj "laičkoj" državi *par exemple*, koja je na svom teritoriju uvela odnos između Crkve i države koji bi se današnjim rječnikom zvao "odvojenost Crkve od države". Mletačka se Republika, naime, od godine 1606. našla pod najstrožom crkvenom kaznom, takozvanim "interdiktom" (zabranom vršenja bogoslužja i sakramenata na čitavom području) zbog uvođenja poreza na

neprijateljski odnos ima razloge koji se tiču podjednako cara i nadvojvode, ali i takvih koji se tiču samo jednog ili drugog ili pak u jednom segmentu jednog..., Uscocci, Senjani su podanici cara; nadvojvoda je odgovoran za njih samo zbog "soprintendenza" Vojne krajine, čiju je skrb car Maksimilijan II. povjerio Ferdinandovu ocu Karlu. Nadvojvode se uskoci tiču i u tome što nadvojvodini podanici postaju žrtvama uskočke osvete.

¹⁵ To je dobio za odgovor španjolski poslanik Guglielmo San Clemente u Veneciji od Kolegija kad je intervenirao zbog uskoka. Mletački nuncij Gessi, državnom tajniku Sv. Stolice, Sciponu Borgheseu, 15. 9. 1612., *Monum.* 34, br. 217, str. 102. - odluka o primirju između nadvojvode i Venecije, *ibid.* 21. 9. 1612. Gessi Borgheseu, br. 218, str. 103 f.: br. 219 A od 22. 9. 1602. (sic: B glasi na 1612!), br. 220, 29. 9. 1612. Gessi Borgheseu: Gessi piše Sv. Stolicu i br. 221 od 6. 10. 1612., br. 222 od 13. 10. 1612., br. 224 od 27. 10. 1612., br. 226 od 10. 11. 1612., br. 227 od 17. 11. 1612., br. 228 od 24. 11. 1612. i B. U tom pismu Gessi primjećuje da Republika želi da se nadvojvoda Ferdinand što više iscrpi zbog održavanja vojske u pripravnosti. Isti, 1. 12. 1612., br. 229; br. 230 od 8. 12. 1612.

crkveno vlasništvo. Pobožni habsburški nadvojvoda Ferdinand odbijao je, dakle, državu koja se drznula na neposluš prema papi i izravan sukob s njime.¹⁶ U Mlecima se vjerovalo da Ferdinandovu odbojnost pothranjuju isusovci, nadvojvodini ispovjednici, zato što je Mletačka Republika kao odgovor na papinu kaznu sve isusovce, tadašnje papine najvjernije sluge, "papinu vojsku", protjerala sa svoga područja.¹⁷

Pod prisilom stalnog hrvanja između nadvojvode i staleža, promišljenje obrambene politike izvan tog sukoba kneza i staleža teško da je moglo biti. Jasno je da su oskudica hranom, opskrbom, oružjem, streljivom, pa i poteškoće s posadama za granične utvrde poslužile kao opravdanje uskocima, i jasno je da su se ta natezanja odražavala na cjelokupni odnos Dvorskog vijeća prema situaciji na samoj granici.

2.2. *Senj u mletačkim planovima*

Od pregovora u Udinama Venecija pokušava zaokružiti svoj teritorij i u obalnom pojasu i iznuditi od Habsburgovaca luke Rijeka, Bakar, Kraljevica i grad Senj, nudeći Habsburgovcima u zamjenu za te luke i furlanijske enklave Monfalcone i još neka mjesta u Istri, ili novčanu naknadu.¹⁸

Očigledni je cilj mletačke politike bio ovladati cjelokupnom istočnom obalom Jadrana, uključivši habsburški dio Primorja. S obzirom na činjenicu da je u Hrvatskom primorju zbog prodora turskih osvajača iz Bosne prema Zapadu trgovina s kopnom gotovo zamrla, Venecija nije mogla računati sa značajnim prihodima od lučkih pristojbi. Zato je drvo iz gustih šuma Kapele i Like moglo biti atraktivan mamac i uz to naknada za visoke svote koje je Venecija od 1575. počela izdvajati za osiguranje plovidbe od uskočkih napadaja. Naknada za te izdatke i takva razmišljanja igraju sve značajniju ulogu otkad se Venecija osjećala primoranom na svoju ruku osigurati Zaljev i sprječavati uskocima iz primorskih gradova izlaz na Jadran.

Venecija je, naime, 1575. osnovala posebnu priobalnu stražu protiv uskoka, "Capitano contro gli uscocchi"/"kapetan protiv uskoka", koji je djelovao odvojeno od dužnosti kapetana Zaljeva ("Capitano del Golfo"). On je imao dalekosežne ovlasti, u koje je spadalo čak i izvršenje "krvnih presuda" nad uhapšenima koji nisu bili mletački podanici, tako da uskoke više nije morao predati carskim, odnosno nadvojvodinim vlastima. "Capitano contro gli

¹⁶ C. HORVAT, *Monum.* 34.

¹⁷ P. SARPI, str. 113.

¹⁸ A. PUSCHI, str. 21 i izvori FRA II/30, 265 f. Relazione Giovanni Michele, W. VALVASOR, 4.T. 15.B, passim. F. HURTER II, str. 100 i passim.

uscocchi" dobio je na raspolaganje i posebno brodovlje, na početku pet naoružanih galijsa.¹⁹

Ta mjera bila je već jasan znak da Venecija uskočke izlaske u Zaljev drži napadajima na svoje "dominio del mare". Otkad Venecija povezuje "uskočke izlaske na more" (ne samo "napadaje na brodove"!, nego i samu činjenicu da su uskoci isplovili na otvoreno more) s problemom "dominio del mare", u Veneciji se razmišlja o tome kako se najlakše domoći barem Senja, ako ne i drugih gradova: otvorenim napadajem, ili pak taktikom iscrpljivanja? Upravo tom cilju služi postupno zatezanje omče oko habsburškog Primorja.

Od godine 1589. "kapetan protiv uskoka" dobio je pravo zaustaviti sve habsburške brodove, odvesti ih u mletačke luke, zaplijeniti im robu i prisiliti ih na ponovni otkup i plaćanje pristojbi.²⁰ Ukidanje te mjere Venecija je uvjetovala jasnim i nedvosmislenim zahtjevom: iseliti uskočke, razmjestiti ih na kopno, a talijanske "venturine" protjerati iz toga grada, u Senj smjestiti njemačku posadu. Gradačkom Dvorskom ratnom vijeću odmah je bilo jasno da Venecija špekulira kako će s njemačkim vojnicima, neupoznatim s okolicom, nenaviknutim na prirodu i njezine čudi, neiskusnim u plovidbi, biti mnogo lakše, domoći se grada tako reći pužuci.

"Kapetan protiv uskoka" Marc'Antonio Pisani proveo je od 1591. pravu blokadu primorskih gradova Rijeke, Bakra, Novog Vinodolskog i Senja.²¹ Ta je mjera i značajan korak dalje u zaoštavanju odnosa između Graza i Venecije, jer taj mletački pritisak izaziva protupritisak, eskalaciju uskočkog nasilja.²²

Blokada nije bila jednostavna tehnička stvar: opremanje i opskrba brodovlja zahtijevali su osnivanje većih skladišta na otocima, dok je do tada postojalo središnje skladište za istočnu obalu tek u Zadru. Cjelokupna blokada iziskivala je stalnu nazočnost 20 galijsa; od 1592. Venecija namiče u tu svrhu čak 50 galijsa i 500 vojnika za kopno. S tim snagama Venecija nije presjekla samo izlaske s Primorja nego i promet između otoka.²³ Od devedesetih godina 16. st. Venecija je počela i utvrđivanjem važnih kota mletačkih posjeda na Kvarneru

¹⁹ Kod G. NOVAKA, *Monum.* 47, str. 262 i sljed. v. relazione Piero BADOER, Capitano del Colfo (Golfo): iz nje proizlazi da je za posebne zadatke postojao i Capitano di Candia, osim onoga Capitano contro gli Uscocchi. v. str. 264.

²⁰ C. HORVAT, *Monum.* 32, br. 91, 92, 93, 67. - ieoHKR/Cr. 1589, Juli Nr.19.

²¹ G. NOVAK, 49, S. 16. f. *Relazione*, pisani 24. 3. 1588.

²² M. KRAVJANSKY, S. 248, - G. NOVAK, *Monum.* 48, S. 52. - M. MINUCCI, S. 45. - IOeHKR/Cr.1592, Juli Nr.15, 20.

²³ G. NOVAK, 49, str. 16. f - od 1592. "Kapetan protiv uskoka" promaknut je u "providura protiv uskoka".

(otok sv. Marka), Ljubu i Ilovik.²⁴ Najveću je zabrinutost Habsburgovaca izazvao početak gradnje utvrđenoga novog naselja u Furlaniji, Palme Nove, godine 1593. Mletačke argumente za to - osiguranje mletačke Terraferme od navala Turaka iz Mađarske zato što Habsburgovci ne uspijevaju obuzdati uskoke i štititi svoje granice²⁵ - austrijska je strana držala zavaravanjem, jasnom pripremom za napadaj na habsburško područje u Furlaniji.²⁶

Godine 1592. mletački vojnici, uhvativši uskočke brodove i proganjajući ih kopnom oko Bakra, osvoje tvrđavu Bakar, a providur Almore Tiepolo s bakarske kule razglasi da će krenuti zaposjesti Senj. Senj je izmaknuo toj sudbini, ali u srpnju 1592. Tiepolo se domodogao tvrđave Karlobaga/Scrisse i ubio posadu pred očima svojih gostiju, turskih čauša.²⁷

U ožujku 1598. providur protiv uskoka Giovanni Bembo napada Novi Vinodolski, a u travnju 1599. njegov nasljednik Antonio Justiniano prvi put teškim oružjem ("mit grossen stuckhen und 60 pfuendigen Khugln...") Rijeku.²⁸ Ti su napadaji na carske gradove, dakle ne na nadvojvodin teritorij, trebali zastrašivati primorske gradove, oslabiti njihovu obrambenu moć, tako da će konačno šaptom pasti. Justiniano nije imao u planu Senj osvojiti za Veneciju, nego grad razoriti do temelja, jer - kako je obrazložio svoju strategiju - osvajanje bi Veneciji moglo donijeti probleme s dalmatinskim plemićima. Oni su toliko odani Habsburgovcima da bi se Venecija morala bojati šire pobune u Dalmaciji. S druge strane, Venecija bi se morala i bojati da će ipak bosanski paša ostvariti svoju poznatu želju i zaposjesti Senj te osigurati si tako izlaz na more, što je podjednako neprihvatljiva varijanta.²⁹

Mleci su u posljednjem desetljeću 16. stoljeća svim mjerama pripreme rata zaprijetili i popratili posredničke misije Habsburgovaca: regrutiranjem plaćenika u mletačkoj Dalmaciji, u papinskoj državi, na Korzici. Tako je Venecija stavila u stanje pripravnosti 4.500 vojnika pješaka na Terrafermi, 600 korskih vojnika vrbovanih u Genovi. U Arsenalu se radilo na 40 velikih brodova.³⁰

²⁴ M. MINUCCI, str. 65. f. - P. SARPI, str. 60. - KRČELIĆ, str. 333.

²⁵ *Starine*, 32, Zagreb, 1907, str. 135. - SENECA, str. 218. i sljed.

²⁶ PARUTA, *La Legazione di Roma I*, str. 83 i sljed., 136 i sljed. 300, 315, 328. i II, str. 105 i sljed. 192-196, str. 202. i sljed., 255 i sljed. - C. HORVAT, *Monum.* 32, br. 284 i 287.

²⁷ C. HORVAT, *Monum.* 32, S. 68, Nr. 115, 116, 117. - M. KRAVJANSKY, S. 174. 1590, Juni. M. KRAVJANSKY, S. 248. - G. NOVAK, *Monum.* 48, S. 52. - M. MINUCCI, S. 45. - IOeHKR/Cr. 1592, Juli Nr. 15, 20; Aug., Nr. 3.

²⁸ HaKaReg. Reg. 1599, Graz 19. 4.

²⁹ M. KRAVJANSKY, 249-251; C. HORVAT, 32, br. 20.

³⁰ C. HORVAT, *Monum.* 32, str. 198-204.

U to se vrijeme i austrijska strana odlučila naoružavati Senj, Rijeku i Kraljevicu,³¹ bez obzira na diplomatsko posredovanje. 1599. Josip Rabatta, vicedom Kranjske, pregovara u Veneciji s akvilejskim patrijarhom i toskanskim nadvojvodom o obustavi priprema za rat i ukidanju blokade.³²

Iz mletačkih izvora proizlazi da Rabatta nije imao instrukciju govoriti o trgovini s gradom ili sa senjskim šumama. Ipak, ta je tematika bila na stolu: naime, senatori Giacomo Foscarini i Contarini nudili su Rabatti mletački zajam od 50.000 škuda za uzdržavanje uskoka, zatraživši kao zalag senjske šume. Dokumenti o tim pregovorima bilježe negodovanje senatora zato što Rabatta nije imao ovlasti za odlučne poteze. Pregovori oko te trgovine odvijali su se u pozadini regrutiranja velikih razmjera, za koja dužd Niccolo Contarini potvrđuje Rabatti da se zaista radi o pripremama za rat.³³

Za financijsku pomoć nadvojvodi i caru u visini od čak 100.000 škuda i u vidu trgovine s gradom ili s njegovim šumama, zalagao se i papinski nuncij Offredi. Uz nadvojvodino ili carevo jamstvo da uskoci za 6 mjeseci trajanja pregovora neće napadati Republiku, Venecija bi mogla obustaviti naoružavanje. Senat se odlučio ići na pregovore oko kupnje Senja od cara.³⁴ Ali na tom planu, Venecija je morala raditi u vremenskoj utrci s bosanskim pašom. Ponajmanje je Venecija željela da se Turci osvajanjem Senja približe Jadranu i Zaljevu. Tako je Venecija putem svoga diplomatskog predstavnika u Carigradu poticala sultana na završavanje pregovora i sklapanje mirovnog ugovora s carem, kojim bi se car obvezao spriječiti uskočke napade. Venecija bi uzvratila sultanu tako što bi turski brodovi uživali punu zaštitu Venecije. Hasan-paša, međutim, nije htio čekati mir, nego je pripremao svoju vojsku za napadaj na Senj.³⁵

Od 1595. interveniraju španjolski poslanik u Veneciji, Don Inigo Lopez Murtado de Mendoza i španjolski poslanik u Rimu: kralj ne bi mogao prihvatiti mletačku prevlast nad morem, jer ono treba svima biti otvoreno; i Španjolska zahtijeva vlast nad morem, jer i Španjolska posjeduje luke na Jadranu.³⁶

To iznenadno i naglo probuđeno zanimanje španjolskog kralja za jadranske luke uznemirava Senat, to više što je ton bio oštar, prijeteći, kao da se španjolsko brodovlje već zaputilo u Jadran. S druge strane, Venecija računa s mogućnošću da iza Medozinog nastupa ne stoji sam španjolski kralj nego da

³¹ C. HORVAT, *Monum.* 32, str. 198-204.

³² C. HORVAT, *Monum.* 32, str. 198-204.

³³ C. HORVAT, *Monum.* 32, br. 313 i 315.

³⁴ Š. LJUBIĆ, *Starine*, II, str. 17 i 18. - Adele CAMERA, *La Polemica del dominio sull'Adriatico nel secolo XVIII*, str. 262.

³⁵ M. KRAVJANSKY, str. 249. - C. HORVAT, *Monum.* 32, br. 20.

³⁶ C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 412, datira ga u posljednje godine 16. stoljeća.

grof Mendoza gaji neke svoje privatne interese. Oštar mletački prosvjed kod kralja Filipa III., više radi testiranja raspoloženja na španjoskom dvoru, trebalo bi osvijetliti pravi kraljev stav. Stvarno je Mendoza nakon kratkog vremena bio opozvan, dok su se širile vijesti o nekim nezakonitim poslovima i urotama.³⁷

I papinski nuncij u Veneciji pratio je zanimanje Španjolske za jadranske luke s velikom zabrinutošću i opominjao Senat da ne treba podcjenjivati taj novi čimbenik u igri sila.³⁸

Povjesničaru se nameće zaključak da je poslanstvo tadašnjeg administratora senjsko-modruške biskupije Mark'Antona de Dominisa u Pragu, na papin nalog, izravna posljedica toga pojačanog zanimanja Španjolske za istočnu obalu Jadrana. De Dominis je dobio zadatak da pokuša miriti cara i nadvojvodu s Venecijom. Je li papa bio zainteresiran za to da Senj ostaje Habsburgovcima, da ne padne u ruke Veneciji? - Očito: papa se nije zalagao za to da iznudi od cara ili nadvojvode prodaju ili davanje Senja u zalog Mlečanima. Mletački nuncij u Pragu, dotaknuvši se posljedice prodaje Senja Mlečanima, izrazio je "papinu bojazan" da bi prodajom Senja, odnosno bilo kojega drugog primorskog grada olako dao iz svoje ruke papinsko pravo na "dominio del mare". Podjednako bi nepoželjno bilo, drži nuncij Offredi, da se car odrekne toga prava. Osim toga, papa bi mogao izgubiti carevu naklonost kad bi otvoreno podržavao mletačke interese.³⁹

Zato je papinski posebni izaslanik Flaminio Delfino došao u Prag s prijedlogom ustupaka kojima bi car trebao udovoljiti Veneciji a ipak zadržati vlasništvo nad Senjom i svoje prerogative nad Jadranom: potrebno je, drži papa, premjestiti uskoke u unutrašnjost zemlje, staviti pod strogi nadzor njihove brodove, protjerati bjegunce koji nisu habsburški podanici, imenovati za novoga senjskog kapetana dobra katolika. Flaminio Delfino, pak, izgleda da se nije ustezao predložiti caru da uđe u trgovinu i uzme zajam, koji bi mu Venecija odobrila. Car bi trebao dati kao zalog ili šume oko Senja ili sam grad Senj, čak bi se Mlečanima mogla prepustiti zapuštena žila zlata na Kapeli.⁴⁰

Nakon mjesec dana uzaludnog čekanja, a u isto vrijeme kad je i Dominis boravio u Pragu, dobio je Flaminio Delfino od Carskoga dvorskog ratnog vijeća obećanja samo glede novoga kapetana. Dvorsko će se vijeće potruditi pronaći

³⁷ P. SARPI.

³⁸ C. HORVAT, *Monum.* 32, str. 159, br. 237. - Izvješće mletačkog poslanika u Madridu, Francesco Soranzo vidi kod N. BAROZZI - G. BERCHET, *Le Relazioni degli Stati europei lette al Senato dagli ambasciatori veneziani nel secolo decimeosettimo. Relazione Spagna I, Venezia, 1856*, str. 21, 176. i sljed.

³⁹ C. HORVAT, *Monum.* 32, 390, 394.

⁴⁰ C. HORVAT, br. 334, 359, 379, 386.

dobra katolika - i glede njemačke posade.⁴¹ Car je nadvojvodi za to doznačio 8.000, otprilike polovicu svote, koja se držala potrebnim minimumom. Staleži su kneževina odbijali novčanu pomoć.⁴² U vezi s predloženom trgovinom Dvorsko se ratno vijeće nije očitovalo.

Marko Anton de Dominis boravio je u Pragu u isto vrijeme kad i Flaminio Delfino, od jeseni 1599. do početka 1600. Taj boravak nije donio nikakve uspjehe.⁴³ De Dominis se iz Praga zaputio u Veneciju da bi ondje iznio svoje planove sa Senjom: nije posve jasno, jesu li ti planovi njegove vlastite ideje ili ih je sugerirao papa kad je de Dominisu putem zadarskog biskupa Minuccija Minuccija povjerio poslanstvo.

Drugi se put de Dominis obratio nadvojvodi u Graz s tim planovima u jesen 1600. Nadvojvoda ih je držao prihvatljivima, čak toliko povoljnima da mu se činilo nepotrebnim uključiti još i Prag u daljnje pregovore. Ali de Dominis je ipak produžio putovanje na carski dvor unatoč nadvojvodinu nalogu.

Planove oko Senja, kako prodaje Senja, tako i trgovine senjskim šumama, Carsko je dvorsko vijeće odbijalo toliko odlučno da se pregovarači nisu mogli oteti dojmu da ga pri tome vode određeni užji, osobni interesi. Nema ni govora o premještaju uskoka iz Senja. Uskoci su prijeko potrebni za obranu granica i grada Senja. Pregovori su se između Praga i Graza s jedne strane, te pape i Mletačke Republike s druge vodili s iscrpljujućim natezanjima; papa se uključio osobno pismima unatoč nazočnosti svoga izaslanika i nuncija.⁴⁴ De Dominis se u pregovorima služio upravo argumentom da uskoci mogu biti korisni - zato ih treba zaposliti sječom i odvozom drva, koje će se prodavati Veneciji.⁴⁵

U vrijeme pregovora de Dominisa i Delfinija uskočki napadaji na brodove uzeli su toliko maha da je Venecija sama caru ponudila novčanu pomoć. Kad bi on samo otpočeo premještati ih s obale Venecija bi pomogla uređivati pogranične kuće, uzdržavati ih, isplaćivati njihove dospjele plaće i graditi stalne nastambe. Nadvojvoda je mletački prijedlog odbio, jer bi - kako navodi papinski nuncij u Grazu - prihvaćanje mletačke pomoći za Habsburgovce značilo priznanje mletačkog "dominia del mare". Zbog toga će se nadvojvoda rađe

⁴¹ Poslanstvo Delfinija, v. *ibid.*, br. 295, 300, 303-306, 309, 341-345. - Ioe. HKR Cr. 1599, Mari br. 1, *Starine II*, str. 16. f.

⁴² H. VALENTINITSCH, str. 498. fff.

⁴³ Vidi *Senjski zbornik*, 1996.

⁴⁴ *Ibid.* br. 386, 390, 394, 396, 401, 407.

⁴⁵ *Ibid.* br. 409/411. - *Starine II*, str. 10 i 15.

odreći novčane pomoći u visini od tada već 300.000 talira, ustanovljuje papinski nuncij.⁴⁶

Uskoci bi trebali ostati u Senju, uključio se ponovno de Dominis, jer pljačkaškim pohodima zastrašuju Turke, zajedničkog neprijatelja Habsburgovaca i Venecije. Treba im uz jaču kontrolu ponajviše racionalno discipliniranje radom. Pri tome je de Dominis mislio na sječu i prodaju drva iz senjskih šuma Veneciji, uz cijenu od 4.000 do 5.000 škuda kako se on bio dogovorio sa svojim "nalogodavcem" biskupom Minuccijem. Ovaj se s providurom Pasqualigom dogovorio da će austrijski podanici morati raditi na sječi i na prijevozu, da će to oni utoliko više morati što bi se upošljavanjem preodgajali za službu na kopnu, i da su oni ionako na to spremni u očekivanju znatnijih financijskih dobitaka.

De Dominisova je argumentacija zanimala i cara i nadvojvodu, tako da je dobio nalog da prouči strateške prednosti i opasnosti od sječe senjskih šuma: bi li ona omogućila Turcima da se lakše približe Senju, ili bi ona olakšala obranu senjskog zaleđa.⁴⁷ Od cara je de Dominis izmolio da mu odstupi lučke pristojbe primorskih gradova kako bi on sam mogao tim novcima jamčiti Mlecima njihov financijski zajam. Pristigla je, naime, izravna ponuda iz Venecije caru za zajam od 150.000 talira, od toga 50.000 za pomoć uskocima. Mletačka je Republika zahtijevala da samo za jedan dio te svote dobije protuvrijednost u drvu, a ostatak u sigurnostima. Dvorsko je vijeće u Pragu ponovno odbilo bavljenje tim prijedlozima i zahtijevalo od de Dominisa da se vrati u Senj. De Dominis rezignirano zaključuje da Dvorskom vijeću nije stalo do rješenja, nego samo do licitacije cijene radi što povoljnije trgovine.⁴⁸

Od 1606. i car je razmišljao o mogućem ratu: to potvrđuje odgovor Carskoga dvorskog vijeća na peticiju cjelokupnog "senjskog viteštva" da im se dopusti stupiti u papinsku službu i braniti luke papinske države od provedbe blokade i trgovinskog embarga. Pozadina tog plana bila je ozbiljna oskudica u Senju poradi blokade, nemogućnost daljnjih izlazaka na turski teritorij, posvemašno pomanjkanje perspektive i mogućnosti preživljavanja u Senju. Plan upošljavanja uskoka na taj način razradio je propovjednik iz reda bosonogih (franjevaca?), fra Domenico Andrea i iznio ga nadvojvodi.⁴⁹ Mišljenje Dvorskog

⁴⁶ V. C. HORVAT 32, br. 478-504.

⁴⁷ M. MINUCCI, S. 77-83, C. HORVAT, 32, br. 582. - *Starine*, II, str. 21. - KRČELIĆ, str. 334.

⁴⁸ C. HORVAT, *Monum.* 32, br. 561, 564, 566, 568, 569, 577. - *Starine*, III, str. 22. f, 34, 43. - KRČELIĆ, str. 335.

⁴⁹ C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 148, str. 69f.

vijeća o tome treba li uskocima dopustiti da napuste svoje gradove, bio je negativan, jer "ne znaju kako će se car odlučiti glede Talijanskog rata".⁵⁰ Nadvojvoda je zabranio i uskocima da stupe u službu vicekralja napuljskog, Don Juana Alfonsa Pimentela de Rovere, koji ih je počeo vrbovati. Prema Sarpiju nadvojvoda se nije vodio razmišljanjem o mogućem ratu, nego opasnostima iseljavanja iz Primorja - "onda bi pljačkama i plijenu bilo kraja", nadodao je Sarpi. Osim toga, nadvojvoda je bio vrlo skeptičan prema održivosti mirovnog ugovora u Zsitva Toroku, pa je već zato držao uskoke "nezamjenjivima".⁵¹

Početak godine 1609. Mletačka je Republika obnovila ponudu veće svote novca nadvojvodi da bi joj prepustio Senj. Ali i Španjolska se ponovno zanimala za tu mogućnost pa je bilo ponuda zajmodavatelja, kako ozbiljnih tako i špekulanata. Stanoviti Benincasas se navodno nudio španjolskom veleposlaniku Guglielmu di San Clementeu u Pragu s basnoslovnom svotom novca, a netom nakon toga uporno zašutio na ponude konkretnijih pregovora.⁵²

2.3 Grad Senj u "Bečkom sporazumu" (1612. - 1613.)

Venecija je postala svjesna da Španjolska s jedne strane nastoji doći u vlasništvo primorskih gradova, a s druge strane svojim ponudama za pomoć caru protiv Venecije potiče cara na rat protiv Republike. Zato Venecija predlaže nagodbu carskom izaslaniku, kapetanu riječkom, Stephanu della Rovereu, koji je došao s nalogom, ne izmoliti nego zahtijevati ukinuće blokade primorskih gradova. Venecija bi pristala na to uz uvjet da car istodobno iseli uskoke iz Senja. U kolovozu 1612. Venecija s carskim izaslanikom potpiše Sporazum o obostranom istodobnom odustajanju od neprijateljstava, a da sugovornici nisu prethodno izgladili razlike u stavovima. Naprotiv, uz podršku španjolskog poslanika Guglielma, Stephan della Rovere inzistira na tome da Venecija u znak dobre volje učini prvi korak u izvršavanju toga dokumenta. Kako je Venecija u to vrijeme primila vijesti o novim uskočkim nedjelima, senat je odbijao svaki "predujam" i poslao vojnike u Palmu. No unatoč tome taj je sporazum ostao na snazi kao potpisan, pa su se na nj nadovezali sljedeći pregovori u Beču i u Pragu.⁵³

⁵⁰ HKR Exp. 1607, April, 456 f, 4. 4. 1607.

⁵¹ P. SARPI, str. 31. - Ibid. C. HORVAT, *Monum.*, 34, br. 177, 180, 181.

⁵² C. HORVAT, *Monum.*, 34, br. 177, 180, 181.

⁵³ C. HORVAT, *Monum.*, 34, br. 214, 217, 218, 222-225, 227-228. - W. VALVASOR, 4, T. 15. B. 561 FFF. - P. SARPI, 44f.

U tom sporazumu iz godine 1612., koji se, iako je sklopljen u Veneciji, zove "Bečkim sporazumom", nadvojvoda Ferdinand obećat će u točki 1) da će more "održati čistim od gusara", a gusare iz Senja premjestiti toliko daleko od Primorja da ne mogu više nikomu nanijeti štetu. Nadalje će nadvojvoda kazniti krivce, imenovati za senjskog kapetana osobu od autoriteta, ugleda i moći, postaviti njemačku posadu u Senj, osloboditi zarobljene mletačke podanike. Tek točka 6) obećava nadvojvodinim i carskim podanicima slobodnu plovidbu.⁵⁴

Nastavak tih pregovora što ih je započeo Della Rovera, datiran je različito: početkom 1613., prema Sarpiju, a još 1612. prema nepotpisanom dokumentu iz Pariza.⁵⁵

Pregovori u Beču i u Pragu tijekom prve polovice 1613. o implementiranju sporazuma vrtjeli su se oko pitanja tko treba učiniti prvi korak: Treba li najprije Venecija primorskim gradovima omogućiti slobodu kretanja i trgovanja? Po mletačkoj interpretaciji taj zahtjev nema veze s uskočkim pitanjem. Naprotiv, *prima causa* je uskočko djelovanje. Austrija, dakle, treba ukloniti uzroke, tj. premjestiti uskoke. Premještanje svih zločinaca iz primorskih gradova, spaljivanje njihovih brodova, trebalo je po shvaćanju Venecije biti preduvjet za razgovor o daljnjem implementiranju sporazuma. Zapisnik o tim pregovorima krije nekoliko zamki glede formuliranja i utvrđivanja vremenskih okvira.⁵⁶

"Bečki sporazum", koji se obično datira u godinu 1612., ni jedna strana nije ni počela implementirati.⁵⁷

I Pasqualigo nije popustio blokadom, što potvrđuju peticije iz Senja Carskom i Nadvojvodinu dvorskom vijeću: Pasqualigo namjerava izgladnjeti Senj u nadi da će Senjani, izmoreni oskudicom, popustiti i predati sebe i grad, ili biti lak plijen turskih četa.⁵⁸ Opasnost da će se dogoditi upravo to, tijekom 1613.

⁵⁴ P. SARPI, S. 64. - C. HORVAT, 34, br. 234.

⁵⁵ Razlika u datiranju proizlazi iz činjenice što dokument iz Pariza obuhvaća pregovore koji su se nastavili u Beču, a kojima su prisustvovali nadvojvoda i mletački poslanik u Grazu. - Vidi C. HORVAT, 34, br. 234 (str. 118).

⁵⁶ P. SARPI, *opc. cit.*, 65. f, 85. - zitiert bei EICKHOFF, *Annes Univ. Sarav.*, Heft 3/4, 1956, S. 214. - LOPAŠIĆ, *Monum.* 47, Nr. 47 - F. HURTER, VI, str. 568.

⁵⁷ P. SARPI, 61, IoeHKR/Cr. 1612. Nov. Nr. 15 / regrutiranje; C. HORVAT, 34, br. 236, 240, 241. - VANIČEK, I, 277. - F. HURTER, VI, 563 f.

⁵⁸ P. SARPI, 67 f. / IOeHKR Cr. 1613, Mai, Nr. 4, Juni, Nr. 22; HKR Reg. 1613, Aug., Nr. 33, ass. 28. 8. / - *Monum.* 34, br. 250. - W. VALVASOR, 4. T. 15. B. str. 563; F. HURTER, *loc. c.*, 568 / - VI. B. i 572. - VANIČEK, str. 280 f., A. PUSCHI, *Attenenze*, str. 51. - EICKHOFF, str. 214.

osjetno raste: u proljeće 1613. turska se četa pojavila pred gradom s 4.000 konjanika i mnogo pješaka, kako se pretpostavilo, u dosluhu s Venecijom.⁵⁹

Nadvojvoda je odredio opću mobilizaciju: u Senj je dopremljena zemlja i drvo, riječki je kapetan odredio uništenje vrtova, vinograda i maslinovih gajeva ispred grada Rijeke.⁶⁰ Za Senj je regrutirano 800 mušketira, dok je Venecija blokadu pojačala s dodatnih 6 galija i 20 naoružanih brodova, 200 lakih konjanika uz mobiliziranih 12.000 pješaka, koji su već blokirali Primorje. U listopadu francuski poslanik procijenio je da će Senj i Rijeka biti napadnuti najkasnije u proljeće 1614. Jedino previranj u Italiji⁶¹ ili pak sultan još bi mogli spriječiti rat.⁶²

Unatoč blokadi primorskih luka uskoci izvrše brojne napadaje na brodove.⁶³ Ipak, stanovništvo primorskih gradova zacijelo teško podnosi blokadu i povremeno se Senj uzbuđuje zbog glasina da Venecija planira napadaj na uskoke zbog inzistiranja Turaka.⁶⁴ Venecija od jeseni 1613. pojačava svoje utvrde u Dalmaciji prema turskoj granici,⁶⁵ prema Tirolu i na habsburškim granicama.⁶⁶ Nato i austrijska strana pojačava mobilizaciju.⁶⁷ Nadvojvoda je izdao zapovijed za naoružavanje: Koruška je u svibnju 1614. odobrila kupnju streljiva, a na Karlovačkoj granici regrutirano je 100 strijelaca za Senj i Rijeku. Kranjski staleži odbili su zapovijed za regrutiranje s obrazloženjem da njihovi vojnici nisu sposobni niti voljni boriti se u Italiji i služiti pod tuđim zapovjedništvom.⁶⁸

Ali "ratnoj stranci" predsjednika Gradačkoga dvorskog ratnog vijeća, Ulrichu von Eggenbergu, suprotstavlja se uporno bečki biskup Melchior Klesl, ujedno predsjednik Carskoga dvorskog ratnog vijeća, podsjećajući na to da mir u Zsitva Toroku nije nimalo stabilan i da se ne bi moglo računati na to da će

⁵⁹ HKR Reg. 1613, Aug., br. 33, ass. 28. 8. / IoeHKR/Cr. 1613, Juni, Nr. 22. - VANIČEK, str. 280. f. napomenuo je čak 20 brodova i 1.000 Albanaca u posadi. F. HURTER, VI, str. 572.

⁶⁰ P. SARPI, str. 79. / VANIČEK, I, 281. f.; HURTER, VI, 581 f.

⁶¹ U susjedstvu Venecija je s Mantovom bila u savezništvu i dužna pružati joj pomoć protiv nadvojvode Savojskog u borbi oko mantovanskog nasljedstva. - F. HURTER, II.

⁶² *Monum.* 34, br. 266.

⁶³ C. HORVAT, 34, br. 267, i 268 datirano 15. i. 19. 10. 1613, vidi C. HORVAT, 34, str. 136. fff.

⁶⁴ *Ibid.* br. 281 / 284, 285.

⁶⁵ C. HORVAT, 34, br. 285. - F. HURTER, VI, str. 575 f.

⁶⁶ *Ibid.* 292.

⁶⁷ IoeHKR Cr. 1614, Mai, Nr. 21, Mai, Nr. 33, Juli, Nr. 13 i Nr. 27, Sept., Nr. 5 i 18. - Odbijanje Kranjske, *ibid.*, Jaenner, Nr. 4.

⁶⁸ HKR Reg. 1614, Okt. Ult. Nr. 46 Pr. i ass. Hie HKR Cr. 1614 J Jaenner br. 4. - F. HURTER, VI, 576 f. - glede naoružavanja i stava staleža: H. VALENTINITSCH.

sultan s Venecijom zaista ući u rat.⁶⁹ Na Kleselov nagovor car je odbijao nadvojvodine sve urgentnije molbe za pomoć, car Matija bio bi spreman samo prosvjedovati kod mletačkog poslanika protiv blokade, ali ne i na rat s Republikom, jer venecijanski su napadaji upereni protiv uskoka, a ne protiv Habsburške dinastije.⁷⁰

Razlike u stavovima između gradačkog nadvojvode i cara provlače se kroz sve daljnje kontakte između austrijske i mletačke strane: Austrijske su se nadvojvode zbog evidentne opasnosti od rata sastali u ljeto 1614. u Linzu radi implementiranja "Bečkog sporazuma" iz godine 1612. Carsko dvorsko vijeće bilo je skloni susretljivosti prema Veneciji, ali u očekivanju trgovine s Venecijom premještati uskoke, s tim da Venecija snosi troškove njihova premještaja i održavanja na kopnu. Nadvojvoda je pak zahtijevao kao *conditio sine qua non* svakog ustupka ukidanje blokade, ali je mletački poslanik odbijao razgovor o tome.⁷¹ Po mišljenju Gradačkog dvorskog vijeća svaka bi strana morala istodobno izvršavati svoju obvezu, tj. Venecija mora istodobno s rješavanjem uskočkog pitanja osloboditi primorske luke. To natezanje mletački poslanik shvatio je kao nastojanje "di avere col mezzo d'Uscocci un piede nel Golfo et mantenere vive le lore pretese alla libera navigazione... e che per questo non vogliono rimovarli".⁷² Mletački je stav da je car bio i dalje voljan spriječiti eskalaciju neprijateljstava s Venecijom, pa da je zato poslao u Senj "guvernera" Wolfa von Eggenberga s novom posadom od 400 Nijemaca i 200 vojnika iz pazinske grofovije. Instrukcija je glasila kao i sve prijašnje, i - kao svi dosadašnji komesari - Eggenberg je nakon početno izvježbane strogosti ubrzo ustuknuo do te mjere da se čak i najozloglašeniји gusar Vicko Hreljanović, koji je bio pobjegao, usudio vratiti u grad. Nikola Trsatski iz protesta se odrekao svoje dužnosti kapetana senjskog i vratio se na svoj kaštel u Novi. Nova je posada zbog pomanjkanja opskrbe ubrzo napustila grad.⁷³

⁶⁹ F. HURTER, op.cit., VI, str. 577, bilj. 123 i 124. - A. PUSCHI, str. 54. - C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 285. / HKR Reg. Okt. Ult. br. 46, Pr. 238 r i ass. - F. HURTER, op.cit., str. 577. i H. VALENTINITSCH, str. 507.

⁷⁰ F. HURTER, op. cit., str. 577. i H. VALENTINITSCH, ibid.

⁷¹ C. HORVAT, loc. cit., 34, br. 308. - P. SARPI, str. 90. - Po Sarpiju se susret u Lincu dogodio već 1613.

⁷² C. HORVAT, loc. cit., 34, br. 308, pismo gradačkog nuncija Paravicina Državnom tajniku Sv. Stolice, 29. 9. 1614. - o tome i F. C. KHEVENHUELLER, VIII, Spl. 614. f. - također Relazione Gerolamo Soranzo v. 11. 9. 1614. u FRAA II/26, str. 30. - CESSI, *La Repubblica...*, str. 268. Goranzo je bio Giustinianijev prethodnik kao mletački poslanik na carskom dvoru. - A. PUSCHI, str. 54. - F. HURTER, VI, str. 580.

⁷³ C. HORVAT, loc. cit., 315, 316, 317, 320, 323 < Ioe HKR Cr. 1614, Juli, br.24, Aug.,

15. 12. 1614. dogodio se teži incident: Mlečani napadnu Lovran, opljačkaju ga i spale kuće.⁷⁴ Početkom siječnja 1615. Mletački conte/paški knez napadajem osvoji tvrđavu Karlobag,⁷⁵ graničnu utvrdu između habsburškog teritorija i mletačke Dalmacije. Porazeni karlobaški kapetan upozorio je u Grazu na to da je Venecija navodno imala u planu iz osvojenog Karlobaga kroz šume doći pred Senj, opkoliti ga i domoći se grada i šumovitog zaleđa. Gradački nuncij utoliko više vjeruje u tu priču što se Venecija nije osvetila.⁷⁶ U svakom slučaju, nadvojvoda nakon tih napadaja ima dodatni razlog odbijati mletački zahtjev za izvršavanjem "Bečkog sporazuma": On ne može pristati na premještaj uskoka iz Senja, pogotovo što ga Venecija na to kani prisiljavati oružjem.⁷⁷ Nadvojvoda je bio odlučan da udari po Mlečanima i da vojnički, kopnenom diverzijom, prekine blokadu zajedno s nadvojvodom Maksimilijanom od Tirola, napominje i gradački nuncij Paravicino.⁷⁸

Od početka 1615. jedan mletački udarac slijedi za drugim: u travnju Mlečani napadaju Rijeku teškim oružjem, zatim Lovran.⁷⁹ Napadaj na Novi Vinodolski uslijedi 29. 8. 1615.⁸⁰ uz pljačkanje i paljenje grada i izgrede protiv stanovništva. Car - za razliku od nadvojvodina Dvorskog ratnog vijeća - od tih mletačkih udaraca ne pravi *casus belli*, nego drži da treba ponovno poslati komisiju u Senj.⁸¹ Venecija pak prebaci u Istru 400 korskih i 600 plaćenika iz Verone, a brodovljem s teškim naoružanjem krenu pred Trst i Rijeku,⁸² odbivši

br. 29, Okt., br. 8, 11, 18, 26. nov. br. 7, - P. SARPI, 110. - W. VALVASOR, 4. T. 15. B, str. 564. - F. HURTER, VI, str. 583. - B. NANI, I, str. 67.

⁷⁴ C. HORVAT, *Monum.*, 34, br. 326, 328.

⁷⁵ C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 320 (24. 12. 1614. / državnom tajniku Sv. Stolice).

⁷⁶ P. SARPI, str. 113. - O tijeku tog napadaja ima različitih verzija: P. SARPI, str. 113. - nasuprot anonimnom dokumentu iz Vatikanske biblioteke, pisano 3. 1. 1616. "Breve narratione del successo, cause et occazioni, della guerra nata fra ili serenissimo arciduca Ferdinando d'Austria et della serenissima repubblica Venetia l'anno 1615" u: C. HORVAT, loc. cit., 34, br. 411.

⁷⁷ P. SARPI, 119 f.

⁷⁸ C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 320 i 349.

⁷⁹ C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 350, 351, 354, 355. - Ioe HKR/Cr. 1615, April, br. 43, Mai, br. 10 i 12, Juli, Nr. 54.

⁸⁰ HKR Exp. 1615, Sept. 7, Nr. 44 ass; Okt. Ult., Nr. 40 ass., HKR Reg. 1615, Okt. Ult. Nr. 61 i Dez. 22 Nr. 24 ass. - IOeHKR Cr. 1615, Sept. Nr. 2, Nr. 4, Nr. 18, Nr. 32. - F. C. KHEVENHUELLER, VIII, Sp. 918. - W. VALVASOR, 4. T. 15. B. - Š. LJUBIĆ, *Starine*, IX, str. 248. - C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 361, 362. - P. SARPI, str. 120.

⁸¹ HKR Exp. 1615, Sept. 4, Nr. 44 ass. i Sept. 7 Nr. 44 ass., Sept. 8, Nr. 44 ass. - HKR Reg. Sept. 12, Nr. 7 ass; Okt. Ult. Nr. 61 ass. - HKR Exp. Okt. Ult. Nr. 40 ass. - C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 362. - P. SARPI, str. 120.

⁸² HKR Reg. 1615, Sept. 23, Nr. 68 i 71 - C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 366, 367, 370. - P. SARPI, str. 123.

daljnje pregovore pa čak i papino posredovanje.⁸³ To napokon izaziva i cara: i on šalje vojsku u Istru. Uskoci iz svih primorskih gradova došli su na regrutiranje što su ga provodili Nikola Frankopan, kapetan Vinodolski, te Daniel Francol u Rijeci.⁸⁴ Talijanski povjesničar i suvremenik ovoga rata Moisesso u svome djelu *Historia della ultima guerra del Friuli. Libri due* drži da tim regrutiranjima počinje "pravi rat", "Uskočki rat".⁸⁵

3. Senj u okviru ratnih događanja

U studenome 1615. Mlečani pustoše solane kod Trsta i okolna austrijska sela. Vode se višednevne borbe oko utvrde San Servolo i kod Muggie,⁸⁶ u kojima se protiv Mlečana bori oko tisuću "vojnika iz Hrvatske" - iz Senja, kako piše u nepotpisanu dokumentu iz Pisana 3. 1. 1616., Biblioteca Vaticana:⁸⁷ "Breve narratione del successo, cause et occasioni della guerra nata tra il serenissimo arciduca Ferdinando d'Austria et della serenissima repubblica di Venetia l'anno 1615". Oni se suprotstavljaju vojsci od otprilike 4.000 mletačkih plaćenika.⁸⁸ Francuski poslanik Brulad piše svome kralju 2. 12. 1614.: "Cette guerre d'Istrie est tout ouvertement declarée et grandement enflammée". Ali iz pisma je vidljivo da Brulard očito nije mislio na formalnu objavu rata, nego na pojačane neprijateljske aktivnosti s obje strane, s time da je Mletačka Republika u tome prednjačila.⁸⁹ Tijekom prosinca 1615. dolazi do manjih puškaranja između nadvojvodinih i mletačkih vojnika s njihovih položaja u Furlaniji,⁹⁰ dok mletački plaćenici pustoše po Istri.⁹¹ U Božićnoj noći 400 mletačkih plaćenika i 10 galija napadaju Moščeničku Dragu. Borbe protiv branitelja, seljaka okolnih

⁸³ C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 373 a, b, c; 374, 376, 377, 378.

⁸⁴ C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 376. - P. SARPI, str. 123 i sljed.

⁸⁵ Knjiga izdana u Veneciji 1623. - Na nju se oslanja Gnirsovo djelo *Oesterreichs Kampf um sein Suedland am Isonzo*, Wien, 1916. Iz iskustava velikih bitaka oko Soče i tijekom Prvoga svjetskog rata Gnirs crpi razumijevanje za značenje ovoga prostora.

⁸⁶ Izvješća gradačkog nuncija Erasma Paravicina od 16. 11. 1615. - C. HORVAT 34, br. 388 i biskupa tršćanskog Ursina Bertija mletačkom nunciju od 24. i 26. 11. 1615, br. 392, anonimni napis iz Trsta 28. 11. 1615, br. 394: "Successo del fatto d'armi seguito li 24 di novembre 1615 in Zaule, contino tra Trieste, S. Servolo et Mugia, tra li soldati arciducali et veneti, con la rotta di essi Veneti."

⁸⁷ Ibid. br. 411, str. 222.

⁸⁸ C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 397, 30. 11. 1615. Tršćanski biskup Ursino Berti gradačkom nunciju.

⁸⁹ C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 398.

⁹⁰ C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 401, gradački nuncij državnome tajniku 7. 12. 1615.

⁹¹ C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 404, 406.

mjesta, trajale su cijeli dan Božića; Mlečani su napokon odustali, ali su opustošili okolicu Pazina.⁹²

Pompeo Giustiniani, vrhovni zapovjednik mletačke vojske na Terrafermi, u to vrijeme prelazi granice nadvojvodinih posjeda kod Cormonsa u Furlaniji.⁹³ U Furlaniji se može govoriti o strateškim akcijama Mlečana, u cilju opkoljavanja austrijskih položaja oko Gorice; razaranjem tršćanskih solana Venecija je očito ciljala na jednu od gospodarskih osnova Trsta, na trgovinu soli, koja je izravno punila nadvojvodine blagajne. I napadaj na Lovran ima strateški cilj - u Lovranu uskoci su skladištili svoj plijen; napadaj na Mošćeničku Dragu i na Rijeku imaju obilježje kaznenih ekspedicija, oni dolaze kao reakcija, ali očito bez posebnog strateškog plana. Osvajanje primorskih gradova između Rijeke i Senja u toj fazi rata očito nije bio mletački cilj. Nepotpisana isprava iz Pisana od 3. 1. 1616. Biblioteca Vaticana⁹⁴ "Breve narratione del successo, cause et occasioni della guerra nata tra ili serenissimo arciduca Ferdinando d'Austria et della serenissima repubblica di Venetia l'anno 1615", ustanovljuje: Venecija pod maskom osvete za uskoke i radi sprječavanja daljnjih njihovih zločina, krene u osvajanje nadvojvodina teritorija i na "promješanje" prilika u Italiji - a to je Senat i eksplicite dao do znanja španjolskom poslaniku Bedmaru.

Za Novu godinu 1616. mletačkom se nunciju Gessiju ponovno obratio Mark Anton de Dominis, tada nadbiskup splitski, iznijevši papinskom nunciju svoj poznati plan: premjestiti uskočke vojvode u Otočac, u mjesto koje je sa svojih 40 milja udaljenosti od Senja dovoljno daleko od mora da se uskoci ne bi mogli tek tako vratiti. Utvrdu za smještaj uskoka treba najprije urediti, troškove bi trebala snositi Republika. Senj treba ponovno urediti kao trgovinsku luku - trgovinska roba trebala bi biti drvo iz senjskih šuma, vrlo pogodno za brodogradnju. Uskoke treba osposobiti za takav način privređivanja, odvikavati ih od izlazaka na more i pljačkaških pohoda. Za eventualne pregovore u Grazu i u Pragu, de Dominis predlaže krčkoga biskupa.⁹⁵

Početkom 1616. u Veneciji pada odluka da mletačka vojska treba krenuti u osvajanje Gradiške. Prvi pravi napadaj Mlečani su vodili protiv Gradiške. Osvajanje toga gradića bio je argument kojim su dva mlađa senatora, Niccolo

⁹² Ibid. br. 407, 26. 12. 1616. Riječki kapetan Stephan della Rovere mletačkom nunciju Gessiju. Gessi to javlja u Rim: br. 408.

⁹³ Ibid. br. 408 c), nuncij Gessi piše u Rim 26. 12. 1615. - br. 410, gradački nuncij 28. 12. u Rim.

⁹⁴ Ibid., br. 411.

⁹⁵ C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 412 (Ovdje se radi o grešci u tekućem broju. Broj 412 nosi već dokument o ratu cit. u bilj. br. 407.) 2. 1. 1616. Mletački nuncij Gessi državnome tajniku.

Contarini i Riniere Zero, nadglasali starije članove Senata, suzdržanije i nesklone ratu, koji su i procijenili da mletačka vojska plaćenika nije niti borbeno spremna niti obučena i iskusna na terenu.⁹⁶

Vrhovni zapovjednik mletačke vojske na Terrafermi Pompeo Giustiniano, uvjeren u svoju vojsku, krenuo je još prije Božića godine 1615. prema austrijskim enklavama na Terrafermi, na Gradišku i Goricu, i dospjet će do desne obale Soče.⁹⁷ Nadvojvoda godine 1616. konačno dobiva španjolsku pomoć, iako se španjolski kralj bojao da bi time mogao isprovocirati Francusku,⁹⁸ dok mu je car i dalje uskraćivao djelotvornu potporu.⁹⁹ Republika je poduzela udarnu propagandnu u Europi, među protestantskim zemljama, tj. u Engleskoj, Nizozemskoj, u kneževinama Njemačkog Carstva i u švicarskim protestantskim kantonima.¹⁰⁰

Razgovori o primirju, koje je najprije, nezadovoljna razvitkom događaja u Furlaniji, u prvim mjesecima 1616. zatražila Venecija, zbog tog naoružavanja s obje strane teku žilavo. Car uporno inzistira na tome da Venecija mora učiniti prvi korak, povući svoju vojsku iz zaposjednutih mjesta u Furlaniji i ukinuti blokadu primorskih gradova.¹⁰¹ U veljači godine 1616. uključili su se u mirovne pregovore toskanski veliki nadvojvoda Cosimo i mantovski vojvoda Ferdinando (zbog obiteljskih veza s Habsburgovcima), putem svojih poslanika u Veneciji. Oni su pokušavali privoljeti Veneciju da uspostavi *status quo* i povuče se iz Furlanije. Venecija pak ostaje pri tome da za rješavanje sporova ne treba poći od posljednjeg uzroka, nego da valja ukloniti "causa prima". Zato samo uklanjanje uskoka iz Senja i primorskih gradova može donijeti trajan, istinski mir.¹⁰²

⁹⁶ C. HORVAT, 34, br. 414. - Nuncijevo izvješće državnom tajniku kardinalu Scipioneu Borgheseu, 2. 1. 1616. o glasovanju u Senatu i iznesenim argumentima.

⁹⁷ *Monum.* 34, br. 408 a), b).

⁹⁸ C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 417, 8. 1. 1616. Gradački nuncij Erasmo Paravicino državnom tajniku.

⁹⁹ C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 426, 25. 1. 1616. Gradački nuncij državnom tajniku.

¹⁰⁰ C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 417 i 423.

¹⁰¹ F. C. KHEVENHUELLER, *Annales Ferdinandei*, Leipzig, 1721-26, VIII, Spl. 900ff. - W. VALVASOR, 4. T., 15 B, S. 558. - F. HURTER, *Geschichte Kaiser Ferdinands II*, Schaffhausen, 1850, II, str. 91ff. - P. SARPI, *La Repubblica d'Venezia, la Casa d'Austria e gli Usococchi*, Bari, 1965, S. 136. - B. NANI, II, 78. - C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 434 i 437.

¹⁰² P. SARPI, 149, 150. - Sarpi navodi raspravu između Senata i mantovskog i toskanskog poslanika o načinu rješavanja međudržavnih sukoba. Ta bi se rasprava mogla držati načelnom raspravom o temeljima međunarodnog prava. Obrada mletačke državne doktrine koja se oslanja na naravnopravni pojam državne vlasti, trebala bi biti tema sljedećeg priloga povijesti uskoka. - C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 449, 12. 3. 1616.

I španjolski poslanik u Veneciji Pedro de Toledo, Marquez de Villafranca, intervenirao je u Senatu radi vraćanja zaposjednutih furlanijskih mjesta nadvojvodi.¹⁰³ Španjolski guverner u Milanu šalje u Veneciju Marquiza Manriqueza de Lara s kompromisnim prijedlogom: prvi korak trebaju poduzeti obje strane koordinirano i istodobno: Mlečani se trebaju povući iz okupiranih mjesta u Furlaniji, a nadvojvoda iseliti iz Senja uskočke vojvode koji su se ogriješili o mletačku zabranu izlaska. Papa i španjolski kralj trebaju nastupati kao arbitri i kao jamci da će nadvojvoda preseliti vojvode u roku od 15 dana. Ukoliko Venecija ne bi pristala na tu ponudu, Marquez de Lara imao je ovlasti zaprijetiti vojnom intervencijom španjolskog kralja. Španjolski namjesnik u Milanu, radi pojačanja pritiska pošalje na svoju ruku vojsku na granicu s Venecijom kod Cremona.¹⁰⁴ Papa upućuje svog nuncija da podupre Larine prijedloge i zatraži da se zaposjednuta mjesta sve do konačnog rješavanja sukoba stave pod nadzor neutralna vladara.

Venecija je odbila de Larine prijedloge kao cjenkanje i isprazno obećanje. Međutim, kad je vrhovni zapovjednik Giustiniano na Cvjetnu nedjelju (25. 3. 1616.) doživio težak poraz ispred Gradiške, Mletačka Republika da bi sačuvala obraz, odlučila se na povlačenje iz nadvojvodinih mjesta.¹⁰⁵ Zbog neuspjeha na ratištu i rastućeg utjecaja Španjolske na mirovne inicijative Venecija sklopi obrambeni savez sa Savojima protiv Habsburgovaca i Španjolske. U Mletačkom senatu Nicolo Contarini bio je najvatreniji zagovornik saveza sa Savojima. On, koji je nadglasao one miroljubive senatore prije rata, porazio je sad i one koji su se ustezali porušiti sve mostove prema Habsburgovcima.¹⁰⁶ Rat koji je već u začetku bio internacionaliziran zbog velikog udjela stranih plaćenika iz mnogo europskih zemalja, poprma sve crte europskog rata i predigre velikog obračuna katoličkog i protestantskog saveza - Tridesetogodišnjega rata.

¹⁰³ Molba cara Matijaša od 13. 2. 1616. C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 434. i 451 od 23. 3. 1616.

¹⁰⁴ C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 437, 451, 452, 459. - P. SARPI, S. 156. - F. C. KHEVENHUELLER, VIII, Spl. 929. - B. NANI, II, 81. - F. HURTER, VII, S. 97f. - SENECA, S. 130 f.

¹⁰⁵ P. SARPI, str. 158. - C. HORVAT, 34, br. 454, 455, 460, 472, 473. - B. NANI, II, 82. - F. HURTER, 96-111f. - SENECA, 131. O događajima oko poraza kod Gradiške v. MOISESSO, S. 71-108. - W. VALVASOR, 4. T. 15. B, S. 574. - A. GNIRS, S. 46. i SENECA, S. 130 f.

¹⁰⁶ C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 485, 486, 488, 492, 501, 505. - B. NANI, II, str. 71, 82. - F. C. KHEVENHUELLER, VIII, spl. 965. - F. HURTER VII, 109. - SENECA, S. 120 f, 125. - Između Španjolske i Savojaca postojao je od 16. 12. sukob, zato što je Španjolska Mantovi u sporu oko nasljedstva sa Savojcima pružila pomoć. - F. C. KHEVENHUELLER, VIII, Sp. 626. - B. NANI, II, 83-88. Vidi Mantovski rat, kod C. BOTTA, *Storia d'Italia continuata da quella del Guicciardini sino al 1789.*, (Parigi, 1832), IV, 67-152.

De Lara i španjolski poslanik u Veneciji Bedmare pristupili su i caru predloživši mu da on pruži Veneciji zadovoljštvu za uskočke zločine kako bi Veneciji olakšao odustajanje od okupacije nadvojvodinih mjesta. Ali Venecija nije pristala na taj prijedlog, koji bi po mletačkom poimanju povezao "uskočko pitanje" s "dominio del mare".¹⁰⁷ Zbog saveza sa Savojima Mletačka je Republika mogla sebi dopustiti uporno odbijanje kompromisnih prijedloga glede uskočkog pitanja - tijekom 1616. pokazalo se da je sudbina Senja doista odlučujuća za rat ili mir u tom sukobu. Eskalacija rata, naoružavanje Savoja i Španjolske, i kao reakcija, pojačana španjolska pomoć nadvojvodi označavaju situaciju sredinom godine 1616.

I španjolski napuljski vicekralj grof Orsuna podržava pomoć svoga kralja Habsburgovcima: Orsuna pošalje svoje agente u Senj s nalogom da vrbuju uskoke za napuljsku vojnu pomoć protiv Venecije.¹⁰⁸ Zbog tih aktivnosti španjolskih namjesnika u Italiji Francuska se osjeća primoranom pridobiti cara i nadvojvode za to da ipak udovolje najprečem u mletačkom uvjetu, uklanjanju uskoka iz Senja.¹⁰⁹ Papinski posebni izaslanik Marquis de Tresnel djelovao je u Veneciji kako bi uspio okupirana mjesta staviti pod nadzor nepristrane strane, tj. francuskog kralja. I to nastojanje naišlo je na odbijanje podjednako u Veneciji i na nadvojvodinu dvoru. Nadvojvoda je bio odlučno protiv makar i privremenog odricanja od svojega teritorija. Francuski poslanik u Veneciji Brulard zaključio je da će biti najbolje odvojiti sudbinu uskoka od pitanja odgovornosti za početak rata i vraćanja teritorija.¹¹⁰

Na ratištu Mlečani do ljeta 1616. nisu postigli svoj cilj - prijeći rijeku Soču. Zato se u drugoj polovici 1616. okreću Istri i Primorju između Senja i Karlobaga. U toj fazi Karlobag zbog svog položaja na razmeđi mletačke Dalmacije i habsburškog Primorja postaje prvorazrednom mletačkom metom.¹¹¹

Car i dalje uskraćuje pomoć nadvojvodi i zadovoljava se tek prosvjedima svog poslanika u Veneciji Niccoloa Rossija.¹¹² Nadvojvoda sve više mora uviđati da unatoč mletačkim neuspjesima u ratu i on sam ne bi mogao voditi rat unedogled, pogotovo što i štajerski staleži svoju pomoć odobravaju samo uz

¹⁰⁷ C. HORVAT, *ibid.* br. 458, 473, 479, 484. - o ratnim događajima v. br. 460, 464, 467, 468, 470.

¹⁰⁸ P. SARPI, *Trattato di pace et accomodamento*, passim. - SENECA, 146, 151.

¹⁰⁹ C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 480.

¹¹⁰ C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 493, 504, 507, 509.

¹¹¹ Ioe HKR Cr. 1616, Juli. Nr. 77, Nr. 80, Nr. 83, 116; Aug. Nr. 1, Nr. 7, Nr. 74, Nr. 82, 92, 94, 96, 98, 121, Sept. Nr. 5, Nr. 13, Nr. 24, Nr. 33. - C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 511, 512, 524. - P. SARPI, 177. - F. HURTER, VII, S. 131 f.

¹¹² P. SARPI, str. 178.

značajne ustupke glede vjerskih sloboda za protestante: koruški staleži nadjačavaju još štajerske ucjenama. Zato se nadvojvoda obraćao tirolskom nadvojvodi Maksimilijanu, španjolskom guverneru u Milanu, njemačkom viteškom redu i Katoličkoj ligi. Njegovi apeli za pomoć "katoličkoj stvari" naišli su na podijeljen, slab i zakašnjeni odjek. Pomoć iz Njemačkog Carstva nije ni u jednoj fazi rata bila tolika da bi pozitivno utjecala na nadvojvodinu ratnu sreću.¹¹³ Pomoć milanskog guvernera nadvojvodi sastoji se u provokacijama na savojskoj granici i upadima na mletački teritorij. Savojsci se brane protunapadajima i prodiru do blizu Milana. U kolovozu 1616. došlo je ipak do sporazumijevanja između Mlečana i cara u Pragu i do sastavljanja prijedloga "provedbenog ugovora" uz "Bečki sporazum". U stvari, taj prijedlog potvrđuje samo Bečki dokument iz godine 1612., tj. habsburšku obvezu: iseliti uskoke iz Senja, protjerati sve doseljene "venturine" i zamijeniti ih u Senju njemačkom posadom. Austrijska se strana osjećala uvrijeđenom, zato što ju obvezuju prve točke i veći dio odredbi, obećanje za ono do čega joj je najviše stalo, sloboda trgovine i plovidbe, spominje se tek na kraju. Kad je kurir iz Madrida stigao u Prag s viješću da španjolski kralj odobrava pomoć za nastavak rata (8.000 infanterista i 1.000 konjanika), nadvojvoda Ferdinand definitivno odbaci taj sporazum i odluči se na nastavak rata.¹¹⁴

I Venecija se u stvari nije složila s predloženim sporazumom. Sve više dozrijeva odlučnost zadržati ona mjesta s kojih bi bila u mogućnosti kontrolirati izlaze na Jadran i sputavati uskoke, što duže i što žilavije odugovlačiti svako rješenje i čak austrijskoj strani ponuditi novčanu ili teritorijalnu naknadu za habsburško Primorje.¹¹⁵

S obzirom na "nesigurni rat sa sultanom i opasnosti od urote mađarskih velikaša protiv njegove dinastije, poglavito pak zbog razornog djelovanja vjerskog sukoba u Carstvu, Matija je ipak poslao svoga tajnog savjetnika i komomika Karla von Harracha u Graz s preporukom u kojoj ističe da je njemu jako stalo do brzog rješavanja. Iako se on, kralj Mađarske, može osjećati osobno pogođen mletačkim napadajima na teritorij mađarske krune, na Karlobag,

¹¹³ C. HORVAT, 34, Nr. 509. - B. NANI, II, 78, F. HURTER, VII, 119, 139f. - HKR Reg. 1616, Prager Konzepte, Sept. 14, Nr. 6 und 7. - O uvjetima staleža v. H. VALENTINITSCH, *Die inneroesterreichischen Laender und der Gradiskanerkrieg (1615-1619)*, in: J. KEPLER, *Festschrift der Universitaet Graz*, Graz, 1974. - ebenso F. HURTER, II, 603, 610.

¹¹⁴ C. HORVAT, 34, br. 509, 514, 515, 516 - F. C. KHEVENHUELLER, VIII, Sp. 929f. - F. HURTER, VII, 119.

¹¹⁵ C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 522, 527.

Bakar, Novi Vinodolski, on bi ipak bio spreman prijeći preko tih povreda njegove kraljevske časti i završiti sukob s Venecijom.

Car stoga predlaže Ferdinandu postupno implementiranje obveza iz "Bečkog ugovora": nakon izvršenog prvog stupnja lako bi se moglo zaključiti je li i protivnik ozbiljno voljan i spreman izvršiti svoje obveze, drži on. Matija nije izričito naložio nadvojvodi iseljenje uskoka, nego mu je, zaobilazeći problem, preporučio da ne inzistira na oslobađanju plovidbe i trgovinskih putova - jer, kad se nadvojvoda već toliko dugo znao nositi sa svim ograničenjima, ne bi bilo na odmet strpjeti se i dalje.

Pouzdavši se u pomoć Španjolske nadvojvoda Ferdinand odbije careve prijedloge: carski poslanik u Španjolskoj Franz von Khevenhueller zabilježi u svom diplomatskom dnevniku što je znao i carski izaslanik Karl von Harrach: da Španjolskoj čak ide u prilog odugovlačenje primirja i održavanje napetosti između Venecije i habsburške dinastije. Pritiskom na austrijske rođake, odobravanjem i uskraćivanjem pomoći, španjolski kralj računa s većim utjecajem na rješavanje pitanja nasljedstva u Kraljevini Češkoj i u Mađarskoj,¹¹⁶ kao i na učvršćivanje španjolskog utjecaja u Italiji.¹¹⁷

Godina 1616. prolazi, dakle, bez napretka u mirovnim pregovorima i bez odluke na ratištu. Što se tiče aktivnosti uskoka - business as usual: oni tijekom 1616. i 1617. pustoše mletački dio Istre.¹¹⁸ Krstareći morem, oni dolaze do talijanske obale i u papinsku državu, tako da se Venecija odluči pojačati obalnu stražu dodatnim galijama, unatoč tomu što je većina vojnika vezana na kopnenim ratištima.¹¹⁹

Španjolski vicekralj Kraljevine napuljske Pedro (Pietro) Giron Duque de Ossuna, koji je već u početku neprijateljstava između Habsburgovaca i Venecije svoje zanimanje usmjerio na istočnu obalu Jadrana i počeo kalkulirati s

¹¹⁶ F. C. KHEVENHUELLER, VIII, Sp. 939. - Brak cara Matije s Anom od Tirola ostao je bez potomaka. Španjolski kralj nastupa kao pretendent kako Češka kruna ne bi prešla na nasljednika među njemačkim kneževima, ili čak na protestanta. Za sukcesiju na krunu Sv. Rimskog Carstva postojala bi velika nesigurnost, jer među kneževima s pravom izbora ("Kurfuersten") konfesionalni odnos protestanata prema katolicima bio bi ravno 6 : 6. Španjolski kraljević, kasniji Filip III, sin Filipa II. i Ane Austrijske, imao je pravo nasljedstva, ali je bio spreman za teritorijalne ustupke prepustiti češku krunu Ferdinandu II, knezu Unutarnje Austrije. - F. C. KHEVENHUELLER, VIII, 1099. - P. SARPI, str. 182. o španjolskim intrigama i računicama.

¹¹⁷ P. SARPI, str. 182. - B. NANI, II, str. 81. - SENECA, str. 133.

¹¹⁸ C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 474, 485, 562, 568, 570, 573, 578. Žalbe zbog njihovih nedjela vidi kod IOHKR/Cr. 1616, April, Nr. 83, Pr. 89r; *ibid.* 1617, April, Nr. 52, 54 Pr. 100 rv. - B. NANI, III, 121.

¹¹⁹ C. HORVAT, *ibid.* br. 487.

moćnim teritorijalnim osvajanjem, a koji je vrbovao uskoke u svoju vojsku,¹²⁰ odluči se na svoju ruku sudjelovati u tom obračunu s Venecijom. Paolo Sarpi ga opisuje kao zločinca *par exemple*, rasipnika i silnika, koji je opljačkao i samovoljno uništio svoju kraljevinu. Prema Sarpi Ossunino svrstavanje na stranu neprijatelja Venecije imalo je poglavito osobne pobude, obogatiti se ratnim plijenom.¹²¹ Sarpi spominje i pisma, te razgovore s mletačkim poslanikom u Napuljskoj Kraljevini, u kojima Ossuna obrazlaže svoje neprijateljstvo prema Veneciji vjerskim razlozima: u mletačkoj vojsci služe heretici iz Francuske i Nizozemske. Venecija je nesklona katoličkoj vjeri.¹²² Leopold von Ranke došao je do diferenciranije slike, koja se čak doima idealiziranom: Osuna, iz starog kastiljskog plemstva, bio je, prema Rankeu, bezuvjetno odan kraljevski sluga, u tradiciji svojih predaka i kastiljskog plemstva. U skladu su s njom i njegove osobne ambicije, njegova taština i vlastohlepnost.¹²³ To što je Ossuna odanost kralju držao spojivom sa samovoljnim istupanjem i samosvjesnim uvjerenjem da je sve što je radio, radio po najboljoj savjesti i u korist svoga kralja, Paolo je Sarpi, iz svoje odanosti Veneciji, protumačio kao neprijateljstvo prema Republici. Paolo Sarpi nije sebi zadao obvezu pisati povijest *sine ira et studio*, vjerojatno to on nije mogao, možda čak nije ni znao. Sarpi je ipak bio državni teolog-kanonist, državni kroničar i povjesničar Republike Venecije.

Sarpi i Nani uvjereni su da je Ossuna poslao svoje brodovlje u Jadran barem sa znanjem, ako ne i sa suglasnošću ili na zapovijed samoga španjolskoga kralja, koji osporava Veneciji "dominio del mare".¹²⁴

U ožujku 1617. napuljsko je brodovlje pod zapovjednikom Francescom de Riberom krenulo u Zaljev, put Istre. U istarskim lučkim gradovima posada je trebala pustiti sidro i stvoriti uporišta - navodno je postojao i plan da iz tih gradova vojnici krenu put Venecije i zapale ondašnji Arsenal.¹²⁵ Glavni je cilj vjerojatno ipak bio istarski teritorij, za koji su španjolski kralj i Ferdinand od Unutarnje Austrije vodili i tajne pregovore, koji su bili vezani uz pitanje nasljedstva u Češkoj. Filip III., mogući nasljednik češke krune iza cara Matije,¹²⁶ spreman da se za teritorijalne ustupke odrekne svog prava nasljedstva

¹²⁰ P. SARPI, str. 197. - C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 567; B. NANI, III, 121, 124. - F. HURTER, VII, str. 152.

¹²¹ P. SARPI, str. 195.

¹²² P. SARPI, str. 203.

¹²³ Leopold v. RANKE, *Saemtliche Werke*, Bd. 42, str. 186.

¹²⁴ P. SARPI, str. 196f. - B. NANI, III, str. 121f.

¹²⁵ P. SARPI, str. 205. - C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 565.

¹²⁶ O pitanju češkog nasljedstva v. bilješku br. 134.

na češku krunu u Ferdinandovu korist, imao je na pameti Goričku i Istarsku grofoviju, dakle prijašnje teritorije Tirolske grofovije, u nadi da bi se s uporištem na tom dijelu Primorja domogao istočne obale Jadrana. Planovi španjolskog osvajanja dosegli su "Dalmaciju, Albaniju i Srbiju".¹²⁷

Donjoaustrijski nadvojvoda Maksimilijan bio je Habsburgovac koji se suprotstavio toj teritorijalnoj reviziji Prve podjele austrijskih nasljednih zemalja prema oporuci Ferdinanda I. iz godine 1554.¹²⁸ Ferdinand je stoga povukao svoj potpis pod tajnim sporazumom što ga je 6. 6. 1617. bio potpisao sa španjolskim poslanikom Joseom Oñateom. Ali konačna verzija "Oñateova ugovora" utvrđuje načelno pravo Španjolske na teritorijalnu naknadu u austrijskoj provinciji prema španjolskom izboru,¹²⁹ s time da austrijska linija treba imati na pameti koliko joj je Španjolska pružala podrške i pomoći u kritičnoj situaciji.

Do prvoga sukoba napuljskog brodovlja s mletačkim galijama došlo je pred Dubrovnikom (23. 4. 1617.), zatim - kako prenosi Sarpi - ispred Korčule (27. 4. 1617.). Mletačko je brodovlje uspjelo raspršiti napuljske brodove i natjerati ih u bijeg.¹³⁰

4. *Mirovni pregovori i ugovori*

4. 1. *Madridski ugovor*

Taj privatni rat napuljskog vicekralja protiv Venecije uklopio se u španjolske planove da sebi prisvoji rješavanje pitanja mira između Venecije i Habsburgovaca. Od početka 1617. španjolski poslanik u Veneciji Duque de Lerma nastoji privoljeti Veneciju da pristane na mirovne pregovore s Habsburgovcima u Madridu. Venecija je svoju suglasnost uvjetovala istodobnim rješavanjem španjolsko-savojskog sukoba, koji je Venecija držala samo pozadinom jednog te istog problema, odnosa Španjolske prema Veneciji, neprijateljskog ponašanja španjolskih namjesnika prema Veneciji i načelnog osporavanja mletačkih prava i prerogativa u Italiji i na Jadranu, kako Španjolske, tako i njezinih austrijskih rođaka. Već na početku razgovora u Madridu zbog toga mletačkog uvjeta nastupa kriza, koju poslanici Lerma (u Veneciji), Gritti (u Madridu) i Khevenhueller (carski poslanik u Madridu) uspiju prevladati do travnja 1617. Venecija se držala svojih zahtjeva glede španjolskog sukoba i glede problema s Austrijom: udovoljiti mletačkim interesima jest i

¹²⁷ F. C. KHEVENHUELLER, VIII, Sp. 1099. - B. NANI.

¹²⁸ O tome v. E. ZOELLNER - T. SCHUESSEL, str. 141.

¹²⁹ F. C. KHEVENHUELLER, VIII, Sp. 1109-1109.

¹³⁰ P. SARPI, str. 205. - C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 567, 568.

ostaje *conditio sine qua non* pregovora. U slučaju Austrije to znači udaljavanje senjskih uskoka. Sumnjajući u to da Venecija samo želi odgađati rješenje dok ne uspije prikupiti nove plaćenike (obećane iz Nizozemske), Khevenhueller traži i za nadvojvodu daljnju pomoć i dobiva obećanje španjolskog kralja za novac i za posredovanje kod napuljskog kralja da će on i dalje sudjelovati u ratu protiv Venecije. Prema saznanju mletačkog Senata 12. 5. 1617. Ossuna je dobio iz Madrida zapovijed da naoruža svoje brodovlje. Senat je uvjeren da se ta informacija slaže s onom što ju je grof Lerma uputio mletačkom poslaniku "Il re non vuol pace, aiutera l'arciduca potentemente, ... per scacciare d'Italiai suoi rebelli..." i s prekidom razgovora 15. 5., za što Senat, dakako, okrivljuje Madrid.¹³¹

U to vrijeme Mletačka Republika doživljava daljnje neuspjehe na furlanijskom ratištu: od travnja 1617. Venecija bezuspješno napada Goricu i Gradišku, tako da se na početku ljeta mletački zapovjednici okreću prema Trstu u namjeri odsjeći Trst od svoga zaleđa na potezu između Monfalconea i Gradiške, pa ga tako osvojiti.¹³²

Usporedno s premještanjem težišta vojnih akcija Venecija poduzima i diplomatske inicijative, sada kod francuskog kralja, da bi ponovno pokrenula zapele mirovne pregovore u Madridu. Francuski kralj, ionako već zabrinut zbog toga, što su ga dosadašnje mirovne inicijative zaobilazile, prihvaća posredovanje.¹³³

Ali i car Matija bio je za nastavak pregovora, držeći međutim, da bi španjolski dvor bio mjesto gdje bi se razgovori trebali održavati. U tom se smislu car obratio i španjolskom kralju s molbom da pomogne mir kako bi se dinastija oslobodila tereta toga rata, radi što bolje pripreme za predstojeće teške sukobe u Carstvu. Od 19. 6. 1617. pregovori se nastavljaju u Madridu. Španjolski mirovni prijedlog morao se Venecije dojmiti neprihvatljivim premještanjem težišta mletačkog cilja: car je samo još htio protjerati iz Senja uskočke vojvode, s time da Venecija istodobno oslobodi u prvoj fazi okupirana mjesta u Istri. Zatim bi car poslao njemačku posadu u Senj, Venecija bi oslobodila mjesta na Terrafermi. Uslijedilo bi protjerivanje uskoka i spaljivanje njihovih brodova.

¹³¹ P. SARPI, str. 206. - C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 568, 583. - F. C. KHEVENHUELLER, 1031-1037. - B. NANI, III, str. 112. - F. HURTER, VII, str. 167f. - SENECA, 156.

¹³² IOeHKR/Cr. 1617. Mai, Nr. 8, Pr. 108r. - F. HURTER, VII, str. 152.

¹³³ P. SARPI, str. 220. - SENECA, str. 156-170. - F. HURTER, VII, str. 169.

Kao i u svim dotadašnjim pregovorima, sve su se strane sukobljavale oko interpretacije pojedinih točaka pregovora. Novi problem, koji je iznio carski poslanik: Trebaju li se pod pojmom "svi uskoci" razumijevati i oni koji su tek nakon početka pravoga rata nedopušteno izlazili na more? Vrijedi li ta točka samo za one koji su već poznati od prije rata kao notorni kršitelji zabrana? Ta, "gusarstvo i pljačkaški pohodi dopušteni su oblici ratovanja, zbog kojih se i inače plaćenici ne kažnjavaju".¹³⁴ Venecija je, dakako, inzistirala na tome da iz Senja treba, radi istrebljivanja zla "dalle sue radici", protjerati sve uskoke do jednoga.

Za trajanja madridskih pregovora napuljski vicekralj Ossuna upustio se u novo nadmetanje s mletačkim brodovljem. 15 njegovih naoružanih galeona i 19. kraljevskih galija s vojnicima krenuli su iz Brindisija prema Dubrovniku. Mletačka obalna straža, 17 teško naoružanih galija i 7 vasela, suprotstavljala se kretanju španjolske flote ispred Hvara. Vrhovni zapovjednik španjolske armade Don Pedro de Leiva, s križem u ruci, hrabri i natjerava svoju posadu da se bore protiv "bezbožnih Mlečana", ali napuljska se posada okrenula i protiv njegovih riječi i pobjegla. Na pučini se neki brodovi zapute prema Istri, a da im ne pođe za rukom usidriti se u Istri.¹³⁵

21. srpnja 1617. došlo je po kuriru carevo pismo: car poručuje da je spreman na velike ustupke i udovoljavanje mletačkim zahtjevima ako Venecija pristaje na primirje.¹³⁶

Od kolovoza do listopada 1617. Mlečani se na furlanijskom bojištu ukopavaju ispred Gradiške. Posljednjih dana listopada do 4. 11. 1617. trajali su teški mletački napadaji na taj grad - bez uspjeha. Tako mletački zapovjednik nije više mogao ni pomisliti na osvajanje Gorice, gdje su Mlečani već u srpnju 1617. uvidjeli da se ne mogu domoći toga gradića. 28. 11. 1617. ispred Gradiške zapovjednici sklapaju primirje.¹³⁷ Neuspjeh mletačke vojske pred Goricom i Gradiškom izgleda da se Mlečana duboko dojmio. Mnogo žrtava, a da Veneciji ponovno - kao i u vrijeme cara Maksimiliana I. - nije pošlo za rukom ostvariti svoj cilj osvajanja "mletačke terraferme", najvažnijih trgovinskih putova prema sjeveru i istoku. Predodžbu o tome kolika je težina tog neuspjeha, daje nam

¹³⁴ P. SARPI, 221 f.

¹³⁵ C. HORVAT, *Monum.* 34, 589, 590, 591, 593. i str. 462. - anonimno izvješće o napuljskim morskim bitkama s mletačkom flotom. - P. SARPI, str. 227. - B. NANI, III, 1246. - E. LEVI, *Per la congiura contro Venecia nel 1618*, u NAV XVII, Venezia, 1899, str. 28.

¹³⁶ P. SARPI, str. 230f.

¹³⁷ C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 583, 594, 613, 617. - F. C. KHEVENHUELLER, VIII, Spl. 1066. - W. VALVASOR, 4. T. 15.B, str. 583. - F. MOISESSO, II, 162-164. - B. NANI III, str. 138. - F. HURTER, II, 174-183.

razmišljanje o alternativama kojima se Venecija mogla okrenuti: planove za osvajanje kvarnerske obale i habsburškog primorja Venecija je tijekom ovoga rata zapostavljala, potisnula očigledno u drugi plan. 1617. već je postalo jasno da Habsburgovci neće tek tako žrtvovati uskoke niti da će ispunjenje postojećih mirovnih preduvjeta postići željeni mir i spokojstvo na Jadranu. Uskoci će se domoći mogućnosti da se vrate na obalu, a njemačka posada neće ih moći učinkovitije sputavati. Tako se Veneciji pružila samo perspektiva daljnjih iscrpnih borbi protiv gusarstva radi očuvanja svoga prava na "dominio del mare", što će se obistinuti sljedećih godina (od godine 1618.).

4. 2. *Pariški mirovni pregovori i "Pariški mir"*

Radi posredovanja u otvorenom sukobu Venecije sa Španjolskom, otkad se Ossuna odvažio izazvati Veneciju, Venecija se 31. 8. 1617. putem posebnih izaslanika Vincenza Gussonija i Ottavija Bona obratila francuskom kralju. Međutim, španjolski poslanik na francuskom dvoru inzistirao je na tome da Venecija najprije sredi svoje odnose s habsburškim nadvojvodom i to mirovnim ugovorom koji se ima sklopiti u Madridu. U Parizu se pokazalo da se Venecija nalazila u ulozi onoga koji ima učiniti prvi korak, kako prema nadvojvodi, tako i prema Španjolskoj: vratiti nadvojvodi okupirana mjesta, a Španjolskoj pružiti naknadu za uništene brodove, te Ossuni vratiti oteta plovila. Francuski su posrednici uz to odbili posredovanje Francuske u uskočkom pitanju, jer Francuska s mletačko-austrijskim odnosima nema veze. Ali oni zahtijevaju od Venecije primirje na ratištu, jer - kako obrazlažu kraljevski posrednici - sporazumijevanje s naoružanim protivnikom nije moguće. 6. 9. 1617. u Parizu je potpisan mirovni ugovor između Venecije i Španjolske, iako Venecija od Španjolske nije dobila nikakvih zadovoljština. Ugovor je u Veneciji naišao čak na oštro protivljenje u Senatu, a dvojicu posebnih izaslanika spasili su od zatvorske kazne samo zagovor francuskog kralja i osobno obećanje španjolskoga kralja da će Veneciji nadoknaditi brodove uništene u ratnom obračunu s Ossunom.¹³⁸

U Parizu je Venecija posredstvom Francuske izradila i mirovni sporazum s Habsburgovcima: Venecija se obvezuje u točki 1) na vraćanje jednog okupiranog mjesta koje će izabrati austrijska strana, a nadvojvoda će najprije poslati njemačku posadu u Senj. Prema točki 2) uskoci će se iseliti iz Senja dvadeset dana nakon dolaska njemačke posade, i to samo oni koji su se prije rata

¹³⁸ N. BAROZZI - G. BERCHET, str. 103. - P. SARPI, str. 233. - C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 609, 616, 617. - B. NANI, III, str. 138. - F. HURTER, VII, str. 171. - SENECA, str. 171.

bavili gusarstvom. Oni uskoci koji u Senju imaju obitelji, svoje mjesto stalnog boravišta i uzdržavaju se vlastitim radom, trebaju također biti pošteđeni. Treći stupanj obuhvaća spaljivanje uskočkih brodova - a Venecija će u toj fazi vratiti sva okupirana mjesta. Sve te radnje trebaju se odvijati u dvomjesečnom primirju, nakon isteka razdoblja u kojem Venecija treba uspostaviti slobodnu plovidbu kakva je postojala prije početka rata. Obje će strane u tom roku razmijeniti svoje zarobljenike i vratiti otetu imovinu. Car i kralj Češki treba dati svoju riječ da na nadvojvodska i carska dobra neće više nikada primati uskoke. Pitanje potpunog oslobođanja plovidbe za austrijske podanike bit će predmetom posebnih dogovora.¹³⁹

Khevenhueller je caru donio vijest o tom sporazumu. Biskup Klesl se jako žalio zbog velikog "predujma povjerenja prema strancima", Francuzima. Kako primjećuje Hurter, protestantski su kneževi u Carstvu taj ugovor nazvali "sramotom koju su Habsburgovci nanjeli Carstvu".¹⁴⁰

4.3. *Vraćanje pregovora u Madrid - Madridski mirovni ugovor 1618.*

Od 12. 9. Madridski je dvor s Venecijom nastavljao razgovore o mletačkoj restituciji brodova i - u vezi s time - o pitanju slobodne plovidbe, dakle implicite i o uskočkoj problematici. Sporazum koji je krajem rujna 1617. sklopljen u Madridu, preuzeo je točke pariškog sporazuma glede slobodne plovidbe, ukoliko je ona povezana s uskočkim pitanjem, uz modifikacije glede dvomjesečnog primirja: ako bi druga strana ispunila mletačke zahtjeve prije isteka roka od dva mjeseca, Venecija treba odmah potpuno osloboditi plovidbu. Ako se rok od dva mjeseca za iseljavanje uskoka i ispunjavanje ostalih uvjeta pokaže prekratkim, austrijska ga strana može produžiti prema svojoj potrebi.¹⁴¹ Glede restitucije otete imovine, tj. brodova i zaplijenjene robe, Španjolska je htjela Veneciji vratiti samo onaj dio plijena koji bi se mogao još prikupljati, kako Mlečani ne bi izmislili nove zahtjeve. Tek pod mletačkim pritiskom španjolski je kralj bio spreman pristati da učini prvi korak.¹⁴² Španjolski je kralj ispunio svoje obećanje zapovjedi svim namjesnicima u Italiji da Veneciji vrte zaplijenjene brodove i robu. Reakcije na te zapovijedi bile su među

¹³⁹ P. SARPI, str. 239f. - F. HURTER, VII, str. 171. - W. VALVASOR, 4.T. 15.B, str. 587. - C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 610.

¹⁴⁰ F. HURTER, VII, str. 153.

¹⁴¹ P. SARPI, str. 246. - F. C. KHEVENHUELLER, VIII, 1057-1060. - N. BAROZZI - G. BERCHET, I, str. 560. - C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 624.

¹⁴² P. SARPI, str. 234-236. - F. C. KHEVENHUELLER, VIII, Sp. 255. - N. BAROZZI - G. BERCHET, I, Relz. Piero Gritti, str. 517. - B. NANI, III, 136.

španjolskim namjesnicima u Italiji različite. Uglavnom su se oni manje-više suprotstavljali primirju s Venecijom i nastavljali na svoju ruku ratovanje. Španjolski se poslanik u Veneciji čak javno izrugivao tom sporazumu.¹⁴³

Vijest o postignutom i potpisanom sporazumu iz Madrida stiže u Veneciju 22. 10. 1617. Venecija svojim vojnim zapovjednicima na furlanijskom i istarskom ratištu izdaje nalog da se dogovore s austrijskom stranom o primirju.

U Furlaniji počinju pregovori između zapovjednika sredinom studenoga: obje su se strane dogovorile da svaka strana zadrži do daljnjega osvojena mjesta.¹⁴⁴

Put do ratifikacije Madridskog sporazuma bio je obilježen još teškim natezanjima između cara i njemačkih kneževa. Oni su zamjeravali prevelik utjecaj stranaca, Francuske i Španjolske, na austrijske odluke. Tek 1. veljače 1618. uslijedila je ratifikacija ugovora u Bečkom Novom Mjestu, rezidenciji doajena habsburške braće i donjoaustrijskog nadvojvode. U znak novo-uspostavljenog povjerenja između Venecije i Austrije niti kardinal Klesel za austrijsku stranu niti mletački poslanik nisu odmotali zavitke s dokumentima.¹⁴⁵

6. "Definitivno" rješavanje uskočkog pitanja?

Nakon ratifikacije s austrijske strane u Grazu počinju savjetovanja o preseljenju uskoka. Za to su postojala dva prijedloga: preseliti ih skupno u ravnicu oko Graza ili im dopustiti da se raštrkano nastane gdje sami žele.¹⁴⁶

To poglavlje povijesti Senja čeka još temeljitije istraživanje. Povjesničari senjskih uskoka završili su svoju obradu razdobljem nakon implementiranja Madridskog sporazuma, tj. otprilike između 1618. i 1620. Ali već i površno poznavanje podataka upućuje na to da je austrijska strana prionula izvršavanju svojih obveza vrlo odlučno, ali je ubrzo ustuknula pred poteškoćama, a stvari u samome Senju ubrzo su se vratile u stare kolotečine. Opravdanje za tadašnje protagoniste pružili su burni događaji u Češkoj, koji su odvucli pozornost na ratišta Tridesetogodišnjeg rata i na preslojavanje političke moći u Njemačkom Carstvu.

¹⁴³ P. SARPI, str. 247-257. - F. C. KHEVENHUELLER, VIII, Sp. 1064. - N. BAROZZI - G. BERCHET, I, 506 510. - C. HORVAT, *Monum.* 34, br. 617, 625. - B. NANI, III, str. 142-145. - SENECA, str. 162. - C. BOTTA, str. 178.

¹⁴⁴ P. SARPI, str. 262 ff. - F. C. KHEVENHUELLER, VIII, Sp. 1067. fff. - B. NANI, III, str. 145. - F. HURTER, VII, str. 184.

¹⁴⁵ P. SARPI, str. 275 fff. - B. NANI, III, str. 149. - F. C. KHEVENHUELLER, VIII, Sp. 1068. - F. HURTER, VII, str. 189.

¹⁴⁶ P. SARPI, str. 278.

1998. Austrija će obilježiti 350. obljetnicu "Westfalskog mira" nakon velikog klanja u Tridesetogodišnjem ratu. Austrija je izašla iz toga rata bitno oslabljenog položaja u Njemačkome Carstvu, pa su carevi u drugoj polovici 17. stoljeća svoju pozornost ponovno okrenuli svojim nasljednim zemljama i krunovinama. Austrija je, kako uče austrijski učenici, otkrila "svoje poslanstvo na jugu i jugoistoku Europe". Reorganizacija Vojne krajine u drugoj polovici 17. stoljeća svakako se morala odraziti na život i sudbinu stanovništva u Hrvatskoj - kako i s kojim posljedicama, to ostaje izazov za daljnji rad.

IZVORI

I. Neobjavljeni izvori

I. KRIEGSARCHIV WIEN - Ratni arhiv u Beču:

1. Kayserliche Kriegs-Cantzlez Register, Keiserlicher Hofkriegsrat. HKR Reg. Exp. i Reg.
2. Inneroesterreichischer Hofkriegsrat, Croatica, IOeHKR/Croatica. Protokoll, Asservata
3. Alte Feldakten = Hofkriegsrats - Registratur - Akten, Hofkriegsrats - Expeditakten = AFA HKR Reg, Exp.

II. STEIERMAERKISCHES LANDESARCHIV, Pokrajinski arhiv u Grazu

1. Hofkammer - Registratur-Protokolle, Hka Reg.

III. HISTORIJSKI ARHIV RIJEKA:

1. Zapisnici sjednica Općinskog vijeća. 1593-1607.

II. Objavljeni izvori

BAROZZI Niccolo - BERCHET Guglielmo, *Le Relazioni degli Stati Europei lette al Senato dagli ambasciatori veneziani nel secolo decimosettio.* - serie I, (*Spagna*) vol. I, Venezia 1856. - serie II (*Turchia*), vol. unico, parte I, Venezia, 1871.

FIEDLER Joseph, *Die Relationen der Botschafter Venedigs ueber Deutschland und Oesterreich im 17. Jahrhundert.* - FONTES RERUM AUSTRIACARUM (FRA) II. Abt. , Bd. 26, Wien, 1866.

HORVAT Carolus v. *Monumenta Historiam Usocchorum illustrantia*, sv. 32 i 34. *Monum. spect. hist. Slav. merid.*, Zagreb, 1913.

LASZOWSKY Emilie, *Monumenta Habsburgica regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 38. *Monum. spect. hist. Slav. merid.*, Zagreb, 1916.

- LOPAŠIĆ, Radoslav, *Acta historiam confinii militaris Croatici illustrantia*, sv. 15, *Monum. spect. hist. Slavorum merid.*, Zagreb, 1884.
- LJUBIĆ Šime, *Commissiones et Relationes Venetae*, sv. 8, *Monum. hist. Slav. merid.*, Zagreb, 1877.
- NOVAK Grga, *Commissiones et relationes Venetae*, sv. 47, *Monum. hist. Slav. merid.*, Zagreb, 1969.

III. Monografije

- KHEVENHUELLER Franz Christoph, *Annales Ferdinandi oder wahrhafte Beschreibung Kayser's Ferdinandi des Andern Geburt, Auferziehung und Thaten*, 12, Th. Leipzig, 1721-1726.
- MINUCCI Minucio, *Storia degli Uscocchi. Scritta da Minucio Minuci, continuata da Fra Paolo Sarpi*, Milano, 1831. Reprint.
- MOISESSO Faustino, *Historia della ultima guerra del Friuli*, Libri due, Venezia, 1623.
- NANI Battista, *Historia della Repubblica Veneta*, Venezia, 1663.
- SARPI Paolo, *La Repubblica di Venezia, la Casa d'Austria e gli Uscocchi. Aggiunta e supplimento all'istoria degli Uscocchi, trattato di pace et accomodamento*. A cura di Gaetano e Luisa COZZI, Bari, repr. 1965.
- SARPI Paolo, *Il dominio del Mare Adriatico*. A cura di Roberto CESSI, Padova, 1945.
- VALVASOR Weikhard v., *Die Ehre des Herzogthums Crain*, 15 Buecher, 4 Theile, Laibach, 1689.

LITERATURA

- BOTTA Carlo, *Storia d'Italia continuata da quella del Guicciardini sino als 1789.*, Parigi, 1832.
- BRACEWELL Catherine - Wendy, *Senjski uskoci. Piratstvo, razbojništvo i sveti rat na Jadranu*, Zagreb, 1996.
- CAMERA Adela, *La Polemica del dominio sull Adriatico nel secolo XVIII*, Archivio Veneto, serie V, vol. XX, 1937, pg. 251 sgg.
- CESSI Roberto, *La Repubblica di Venezia e il problema adriatico*, Napoli, 1953. Paolo Sarpi ed il problema adriatico. U: *Paolo Sarpi e i suoi tempi*, Citta. di Castello, 1923, Pg. 155 egg.
- COZZI Gaetano, *Il doge Nicolo Contarini*, Ricerchi sul patriziato veneziano agli inizi del Seicento, Venezia, Roma, 1958.
- GNIRS Anton, *Oesterreich und sein Suedland am Isonzo*, Wien, 1916.

- HURTER Friedrich, *Geschichte Kaiser Ferdinands II. und seiner Eltern bis zu dessen Kroenung in Frankfurt*, Bd. II, VI, VII, Schaffhausen, 1850.
- KRAVJANSKY M., *Il Processo degli uscocchi*, Archivio Veneto, serie V, vol. V, Venezia, 1929.
- LEVI Eugenia, *Per la congiura contro Venezia nel 1618*, Novo Archivio Veneto, vol. XVII, Venezia, 1899, pg. 5/65.
- NEGRI, *La politica veneta contro gli Uscocchi in relazione alla congiura del 1618*, Novo archivio Veneto, XVII, Venezia, 1909, pg. 338-384.
- NIEDERSTAETTER Alois, *Das Jahrhundert der Mitte. An der Wende vom Mittelalter zur Neuzeit*, Oesterreichische Geschichte 1400-1522, Wien, 1996.
- PROFACCIO Giovanni, *Storia d'Italia*, Zagreb, 1996.
- PUSCHI Alberto, *Attinenze tra Casa d'Austria e la Repubblica di Venezia dal 1529 als 1616*, Programma del Cinnasio comunale superiore di Trieste, 1878-1879, Trieste, 1879, pg. 3-60.
- STANOJEVIĆ Gligor, *Senjski uskoci*, Beograd, 1973.
- VALENTINITSCH Helfried, *Die inneroesterreichischen Laender und der Gradiskanerkrieg (1615-1618)*, Johannes-Kepler-Festschrift der Universitaet Graz, Graz, 1973.
- ZOELLNER Erich - SCHUESSEL Therese, *Povijest Austrije*, Zagreb, 1997.

SENJ UND DER USKOKENKRIEG

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der "Uskokenkrieg" oder "Gradiskanerkrieg" hat sowohl in der kroatischen, wie auch in der oesterreichischen Geschichtsschreibung nicht das verdiente Interesse gefunden. Das Standardwerk, auf den sich Historiker stuetzen muessen, ist die aus dem Jahre 1916 stammende Monografie von Anton Gnirs, "Oesterreichs Kampf um sein Suedland am Isonzo". Gnirs schreibt aus der Perspektive der grossen Isonzooffensiven, die fuer Oesterreich geradezu mythische Bedeutung haben: es geht um Oesterreichs Einfluss in Italien und um Oesterreich als Adriamacht. So gesehen haengen der "Gradiskanerkrieg" und der spaete Nachfahre, der Krieg Oesterreichs in Italien zusammen in der Zielsetzung, die beide kriegfuehrenden Parteien verfolgten.

Der Krieg 1615-1618 traegt die Bezeichnung "Uskokenkrieg", obwohl die bedeutendsten Kampfhandlungen sich in Friaul abspielen. Welche Rolle spielten die Uskoken daher? Diese Frage erscheint berechtigt, wenn man bedenkt, dass die Stadt Senj/Zengg von den Kriegshandlungen nur wenig betroffen wurde.

Aber Senj/Zengg war ein Objekt von Spekulationen Venedigs schon vor Ausbruch des Krieges, und zwar nicht nur wegen der Uskoken und ihrer Piraterie. Venedig gedachte, Senj, wenn moeglich aber das gesamte habsburgische Kuestenland unter seine Herrschaft zu bringen. Das "Dominio del mare" und Venedigs ausschliesslicher Anspruch darauf waren es, der Venedig daran

denken liess, Habsburg fuer diese Kueste sogar eine finanzielle Abgeltung zu leisten. Kauf, Verpachtung, Holzhandel und als Kompensation die Versorgung der Zengger Uskoken durch Venedig nach ihrer Verlegung in Grenzfestungen auf dem Festland - mit diesen Kombinationen traten verschiedene Unterhaendler Venedigs und des Papstes an den Kaiser und den Erzherzog von Inneroesterreich heran. Die Uskoken von der Kueste entfernen und sich selbst dieser Orte bemaechtigen, dies war das Ziel Venedigs vor Ausbruch des Krieges, im Krieg und in den Friedensverhandlungen und Vertraegen von Paris und Madrid. Auch Spanien interessierte sich fuer die habsburgische Kueste, weil es weitergehende Ziele auf dem Balkan verfolgte.

Venedig erreichte sein Ziel nicht. Die Friedensvertraege zwischen Oesterreich und Venedig sollten zwar die Piraterie der Uskoken unmoeglich machen, aber sie wurden nicht erfuehlt. Die Historiker brachen bisher ihre Forschungen zur Geschichte der Zengger Uskoken mit dem Jahre 1620 ab - in der Annahme, die Friedensbestimmungen seien erfuehlt, die Uskoken auf das Festland umgesiedelt worden; dort haetten sie sich mit der einheimischen Bevoelkerung vermischt und nicht mehr an ihre Piratenvergangenheit gedacht. Die Geschichte muss weiterverfolgt werden - auch wenn die Ereignisse des damals schon tobenden Dreissigjaehrigen Krieges die Aufmerksamkeit von Senj/ Zengg ablenken moegen.

Anna Maria Gruenfelder

THE AUSTRIAN-VENETIAN WAR BETWEEN 1615 - 1618

S u m m a r y

The aim of this work was to describe and analyze the position of the Croatian Littoral in the framework of the Venetian political ambitions, i.e. their "Dominio del mare". The author pointed out that it was Senj and its Uscocs to inspire Venetian diplomacy in order to achieve the Hapsburgs Littoral. Venice decided to take over the exclusive responsibility, authority and jurisdiction on the Adriatic. Just the "Venetian Adriatic" was the aim of the Venetian politics. The important aim was also to regain the exclusive position at "Terraferma" in northern Italy, which was lost during the war against the Emperor Maximilian the First in 1508. The climax of those political aims was the war between 1615 - 1618, whose main military operations took place in Friuli and Istria. In view of Hapsburgs intention to reaffirm their position in the important Adriatic ports, an armed conflict between Venice and Austria was obviously unavoidable. The piracy of uscocs from Senj seemed to be a wellcome argument to the Venetians for expelling them from Croatian Littoral. Thus, Senj and its uscocs had an important role in the ceasefire negotiations (in fact, the official declaration of war between Venice and the Hapsburgs obviously never existed) and in the Peace Contracts between Paris and Madrid (1617). Historiographs on uscocs from Senj, both in Croatian and Austrian political history, are of the opinion that those peace contracts have absolutely marked an epoch. Further researches, however, are expected to prove the argument that the activities of uscocs from Senj continued to disturb the relations between Austria and the Republic of Venice.